

Finanční gramotnost: prevence a dopady zadlužování rodin

Pavína Volná

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavčina VOLNÁ**
Osobní číslo: **H10264**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Finanční gramotnost: prevence a dopady zadlužování rodin**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti rodiny a finanční gramotnosti.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

SMRČKA, Luboš. Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-199-4.

HELUS, Zdeněk. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.

MAREŠ, Petr. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.

KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN: 978-80-7367-383-3.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

LEA, S., R. TARPY a P. WEBLEY. Psychologie ekonomického chování. Praha: Grada, 1994. ISBN 80-85623-93-5.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Lenka Haburajová Ilavská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. listopadu 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **3. května 2013**

Ve Zlíně dne 19. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně

30. 4. 2013

.....
Janek Abel

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Finanční gramotnost je v současné době stále častěji prezentována v souvislosti s rostoucí zadlužeností českých domácností. Bakalářská práce se tematiky zaměřuje na důsledky nekontrolovaného a neúměrného zadlužování, a s ním spojených negativních dopadů na rodinu, která je přirozeným prostředím výchovy dětí. Pozornost je také věnována prevenci zadlužování. Praktická část bakalářské práce zpracovává kvantitativní popisný výzkum, který je zaměřen na důležitost výuky finanční gramotnosti již na základních školách. Cílem výzkumu je zjistit, zda se výukou finanční gramotnosti zvyšuje ekonomická a finanční gramotnost žáků a zda její výuka plní účel prevence proti nekontrolovanému zadlužování.

Klíčová slova: finanční gramotnost, zadlužování, rodina, příjem, rodinný rozpočet.

ABSTRACT

Financial literacy is now increasingly being presented in connection with the increasing indebtedness of Czech households.

This thesis focuses on the consequences of inappropriate and uncontrolled debt, and the related negative impact on the family, which is the natural habitat of raising children. Attention is also given to prevention of debt. The practical part of this thesis processes quantitative descriptive research which focuses on the importance of teaching financial literacy in primary schools. The aim of the research is to determine whether the teaching of financial literacy increases the economic and financial literacy of students and that this teaching fulfills its purpose of preventing uncontrolled debt.

Keywords: Financial literacy, indebtedness, family, income, family budget.

Motto:

*„Jedna z věcí, jež se v posledních stoletích
namáhal lidský duch nalézt, je tajemství,
jak dlužit více, než máme,
a žít si při tom, jako bychom byli bez dluhů.“*

Voltaire

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce doc. PhDr. Lence Haburajové Ilavské, Ph.D., za odborné vedení a poskytnuté cenné rady při jejím vytváření. Dále děkuji ředitelství škol za umožnění provedení výzkumu v jejich školách a třídním učitelům za vytvoření podmínek při vyplňování dotazníku.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 DOPADY ZADLUŽOVÁNÍ	13
1.1 NEROVNOST SOUVISEJÍCÍ S VÝŠÍ RODINNÝCH FINANČÍ	14
1.2 PLATEBNÍ NESCHOPNOST A JEJÍ DŮSLEDKY	16
1.2.1 Exekuce	17
1.2.2 Institut oddlužení (osobní bankrot)	17
1.3 FINANČNÍ PRODUKTY A SLUŽBY ZPŮSOBUJÍCÍ ZADLUŽENÍ.....	18
1.4 PENÍZE Z POHLEDU PSYCHOLOGIE	19
1.5 NEGATIVNÍ DOPADY FINANČNÍCH PROBLÉMŮ NA RODINU	22
1.5.1 Finanční problémy jako příčina poruch funkcí rodiny.....	23
1.5.2 Současná rodina z pohledu financí.....	26
2 FINANČNÍ GRAMOTNOST	28
2.1 ZJIŠTĚNÍ ÚROVNĚ FINANČNÍ GRAMOTNOSTI ČESKÉ POPULACE	28
2.2 NÁRODNÍ STRATEGIE FINANČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	29
2.2.1 Vymezení pojmů	30
3 PREVENCE ZADLUŽOVÁNÍ	33
3.1 VYTVÁŘENÍ RODINNÉHO ROZPOČTU	34
3.2 SYSTÉM BUDOVÁNÍ FINANČNÍ GRAMOTNOSTI NA ZÁKLADNÍCH A STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH.....	34
3.2.1 Standardy finanční gramotnosti	35
3.3 PORADNY PRO DLUŽNÍKY	36
3.3.1 Projekt Finanční gramotností proti dluhové pasti	37
3.4 VÝCHOVA JAKO PRIMÁRNÍ PREVENCE ZADLUŽOVÁNÍ	38
II PRAKTICKÁ ČÁST	40
4 VÝZKUM	41
4.1 CÍL VÝZKUMU	42
4.2 VÝBĚR PRVKŮ DO VÝZKUMNÉHO VZORKU A VÝZKUMNÝ VZOREK	42
4.3 METODY SBĚRU DAT	43
4.4 PŘEDVÝZKUM	44
4.5 PRŮBĚH VÝZKUMU	44
4.6 PROFIL RESPONDENTŮ	44
4.7 ZNALOSTI RESPONDENTŮ Z OBLASTI FINANČÍ	49
4.8 SCHOPNOST POSOUZENÍ PŘÍJMŮ A VÝDAJŮ DOMÁCNOSTI	53
4.9 NABÍDKY FINANČNÍCH PRODUKTŮ A JEJICH PŘÍPADNÉ VYUŽITÍ.....	60
4.10 VÝSLEDNÉ HODNOCENÍ VÝZKUMU	69
ZÁVĚR	73
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	75
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	78

SEZNAM GRAFŮ	79
SEZNAM OBRÁZKŮ	80
SEZNAM TABULEK.....	81
SEZNAM PŘÍLOH.....	82

ÚVOD

Finanční gramotnost – pojem, který je v současné době stále častěji zmiňován, a to zejména ve spojitosti s narůstajícím zadlužováním českých domácností. Vlastní skutečnost, že znalosti občanů z této oblasti nejsou právě uspokojivé, si většina z nás uvědomuje převážně ze zpráv, které nám přináší zpravodajství a publicistika. Pokud je jedinec mírně znalý finančních zákonitostí, tak si tuto skutečnost uvědomuje i v souvislosti s případy zadlužených rodin či jedinců ve svém okolí.

Současná společnost má tendence ke konzumnímu způsobu života. Nákup na splátky nebo za pomoci spotřebitelských úvěrů je pro většinu společnosti naprostou samozřejmostí. Postupně touto cestou řeší nejen pořízení cenově náročných produktů – osobních vozidel, zařizovacích předmětů, velkých domácích elektrospotřebičů, ale stále častěji jsou prostřednictvím úvěrů placeny i dovolené či nákupy vánočních dárků.

Nutno přiznat společnosti poskytujícím finanční produkty jejich kreativitu v oblasti reklamy i znalost lidské mentality. Reklamy na finanční produkty jsou stále sofistikovanější a líbivým příslibem odložených splátek získávají stále více zákazníků, mezi nimiž je malé procento těch, kteří si uvědomí skryté riziko narůstajících úroků. Tento typ reklam se nejvíce objevuje v období, kdy jsou lidé emotivnější a tím obdobím jsou Vánoce. Není mnoho těch, kteří odolají nabídce na bezstarostný nákup dárků, jejichž pořízení budou splácet až po několika měsících.

Pokud jsou dospělí členové rodiny ekonomicky činní a mají pravidelný příjem, je zpravidla v jejich možnostech dostát svým závazkům a půjčené peněžní prostředky řádně splácet. S nástupem hospodářské krize se změnila životní podmínky mnoha lidí. Ekonomické subjekty, včetně státní správy, jsou nuceny přijímat úsporná opatření, která často zahrnují propouštění zaměstnanců, snižování mezd a platů a u části jedinců či rodin se projevují důsledky předchozího zadlužování. Nastávají problémy s dodržením termínů splátek, mnohdy se rodině nedostávají finance potřebné k úhradě závazků. Tyto vzniklé problémy se mnozí snaží řešit dalšími půjčkami, kterými uhradí dřívější závazky. Mnozí si neuvědomují, že i tímto přístupem se dostávají do finanční pasti.

Jelikož se počet zadlužených domácností v České republice neustále zvyšuje a stává se celospolečenským problémem, bylo tematické zaměření bakalářské práce spojeno s dopady nekontrolovaného zadlužování na rodiny, jejichž primární funkce mohou být tímto nega-

tivním jevem ohroženy. Cílem bakalářské práce je prokázání důležitosti výuky finanční gramotnosti na základních školách, jejímž prostřednictvím bude mladá generace vychovávána k finanční zodpovědnosti. Taktéž výzkumná část je zaměřena na zjištění pozitivního vlivu výuky finanční gramotnosti.

Nutnost výchovy k finanční zodpovědnosti u mladé generace je velmi důležitá. Děti přebírají vzorce chování své orientační rodiny a pokud rodiče přistupují k rodinným financím nezodpovědně, bez plánování a většinu výdajů pokrývají z finančních půjček, je velký předpoklad, že i jejich děti budou k financím přistupovat obdobným způsobem. Absenci zkušeností v oblasti financí mnohdy nahrazuje jejich sebedůvěra, jsou náchylnější k riziku a jejich jednání bývá ukvapené. Mnozí z nich v důsledku svého riskantního a ukvapeného jednání mohou mít v následujících letech problémy například se získáním hypotečních úvěrů na bydlení nebo se samotným splácením

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DOPADY ZADLUŽOVÁNÍ

Styl života dnešní společnosti lze nazvat konzumním. Mohou za to naše spotřebitelské a nákupní zvyklosti. Pořizujeme si nejrůznější produkty lidské činnosti – výrobky o kterých jsme přesvědčeni, že jejich vlastnictví odpovídá naší současné životní úrovni.

Rodiny jsou také ve většině případů zvyklé nakupovat mnohonásobně více potravin, než kolik mohou členové jejich rodiny spotřebovat. Smrčka ve své knize *Rodinné finance* uvádí výsledky výzkumu konaného v letech 2002-2003 v Německu. Středně situovaná rodina nakoupí nadbytečně 35 % pečiva a 20 % masa a uzenin, které nespotřebuje a vyhodí je, vylije asi 20 % mléka nebo každá třetí rodina má nepoužívanou barevnou televizi. (Smrčka, 2010, s. 16)

Můžeme si položit otázku, jaké by byly výstupy podobného průzkumu v České republice. Vezmeme-li k porovnání strukturu odpadků po nejrůznějších příležitostech zjistíme, že naše nákupní zvyklosti jsou totožné s německými. Rovněž pořizování nepotřebných produktů, jako je příkladně uváděný nákup nadbytečné televize jen prohlubuje propad v rodinných financích. Spotřebitel, pokud není schopen financovat jejich pořízení ze svých peněžních prostředků, vyhledá náhradní řešení, kterým je sjednání spotřebitelského úvěru či půjčky. Tento současný trend nesprávných nákupních zvyklostí vítají především výrobci a prodejci nejrůznějších spotřebních výrobků. Zakoupené spotřební zboží je funkční ve většině případů pouze po dobu záruky výrobku a cena za opravy mnohdy převyšuje cenu nově pořízeného výrobku. Reklamy nabízející různé produkty jsou velmi sofistikovaně zpracované a mnoho spotřebitelů nabývá dojmu, že právě tento nový produkt potřebují i přes skutečnost, že vlastní stále funkční ekvivalentní výrobek. Též na finančním trhu je dostatek finančních produktů poskytovaných nejen bankovními ústavami, ale i nebankovními poskytovateli, kteří bez ohledu na prokázanou výši příjmu poskytnou potřebný finanční úvěr nebo leasing. Snadná dosažitelnost poskytovaných úvěrů a půjček vedla mnohé jedince k tomu, že nabízené finanční služby využívali souběžně či opakovaně, bez ohledu na dřívější zadlužení. Nezřídka se také stává, že k rozhodnutí o pořízení další půjčky přispívá ujištění poskytovatele půjčky o výhodě nízké měsíční splátky, o jejím rozložení do delšího časového úseku či o odložené platbě.

Finanční prostředky získané prostřednictvím úvěrů nejsou čerpány pouze za účelem nákupu nejrůznějších produktů, bývají také využívány na úhradu nákladů na dovolenou nebo pořízení vánočních dárků.

Podle Kyosakiho (2001, s. 106) tato skupina lidí nemá žádný smysl pro peníze, své potíže řeší půjčováním peněz, splácení půjček mnohdy řeší další půjčkou, a „pokud mají peníze, utratí je, pokud je nemají, vypůjčí si.“

Za předpokladu, že jedinci či partneři mají zaručený pravidelný příjem finančních prostředků, ve většině případů své závazky uhradí. Problémy s úhradou závazků nastávají v případech, kdy jedinec, jeden z partnerů či oba partneři se ocitnou bez příjmu a jejich příjmy se ztlačně sníží (taková situace se například může stát v případě nástupu partnerky na mateřský příspěvek, uznání jedince invalidním aj.) nebo výše všech závazků mnohonásobně převyšuje příjmy.

1.1 Nerovnost související s výší rodinných financí

Výše dosaženého příjmu a majetku, který tvoří aktiva a bohatství jednotlivců i rodin, je rozdílná. Rozdílnost je dána jak výší příjmů za vykonávané aktivity, tak možností přístupů ke zdrojům. Je odvozená od stupně dosaženého vzdělání jedince či jeho postavení ve společnosti.

Mezi nerovnostmi ve společnosti je nejpatrnější nerovnost v příjmech a bohatství.

Nerovnost v příjmech je dána různými aspekty – místem výkonu práce, velikostí regionu, pozicí, kterou jedinec zastává. Příjem jedince i rodiny negativně ovlivňuje inflace, nemoc, ztráta zaměstnání, věk a pozitivně ji ovlivňuje postup v pracovní hierarchii, zvýšení kvalifikace, přesídlení do většího města. Pokud sloučíme všechny dosažené příjmy, hmotný a nehmotný majetek jedinců ve společnosti, budeme se již zabývat **nerovností v bohatství**. V bohatství jsou příjmy rozloženy kvantitativně (finanční prostředky, dividendy, úspory) a kvalitativně (lokalizace nemovitosti, způsob financování při pořizování). Záleží na rozhodnutí jednotlivce, jakým způsobem naloží s příjmy, zda je bude investovat, uloží je na výhodný úrok, sjedná důchodové pojištění nebo využije na krytí svých potřeb. **Nerovnost v životním stylu a spotřebě** je ovlivněna výší příjmů, vykonávanou profesí, věkem či velikostí rodiny, kdy pro jedince či skupinu s nižšími příjmy jsou některé produk-

ty a služby těžko nebo zcela nedostupné. Ve spotřebě hovoříme „o třech rozdílných aspektech nerovnosti:

- nerovnost v absolutních částkách vydaných na koupi různých spotřebních složek
- nerovnost v proporcích příjmu vydaného na nákup různých položek spotřeby
- nerovnost v povaze, kvalitě, značkách a dalších aspektech.“ (Mareš, 1999, s. 32)

S nerovností v příjmech, v bohatství, ve spotřebě či životním stylu souvisí nerovnost ve vzdělání a v přístupu ke vzdělání. Děti bohatých rodičů mají možnost se vzdělávat v elitních školách, na kterých je studium nákladné nejen výší školného, ale i vysokými poplatky za pobyt a cestovné. Studenti po absolvování elitních škol jsou schopni ve společnosti zaujmout vyšší pozice. (Mareš, 1999, s. 27-37)

Zajistit dětem studium na vysoké škole je finančně náročné. Náklady vynaložené za ubytování, stravování, nákup knih a dalších nezbytně nutných položek, v některých případech i placení školného, se stávají náročným výdajem pro rodinný rozpočet.

Jedinci s potřebným a co nejvyšším vzděláním mají zajištěno lepší postavení na trhu práce. Míra dosaženého vzdělání „zařazuje jedince do výhodné či nevýhodné pozice a predestinuje ho k většímu či menšímu příjmu a k větší či menší jistotě zaměstnání, a tím i k dalším věcem, které jsou s výší příjmu a jistotou zaměstnání spojeny.“ (Mareš, 1999, s. 37)

Vzhledem k vývojovému trendu současné společnosti, který je charakterizován stále se zvyšující nezaměstnaností, je bezesporu velkou výhodou mít na trhu zajištěné lepší výchozí postavení, které je předpokladem k zajištění důstojných životních podmínek.

Jak uvádí Ondrejko (2009, s. 96), i v ekonomicky silných státech narůstá v současné době počet lidí pobírajících sociální dávky, jejichž důvodem je stále se zvyšující konkurenční prostředí pro firmy a s tím je spojený nárůst nezaměstnanosti. Rovněž lze také sledovat tendence státu zbavovat se zodpovědnosti za nárůst počtu občanů sociálně slabých. Všechny tyto aspekty upozorňují na sociální jev, kterým je návrat chudoby.

Tento nový společenský jev v zemích Evropského společenství byl rozdělen do šesti základních rysů:

1. velký nárůst počtu osob závislých na různých formách sociální pomoci;
2. růst nezaměstnanosti a nejistota zaměstnání;

3. vzrůstající počet dlouhodobě zadlužených osob a domácností;
4. nárůst počtu jednorodičovských rodin;
5. rostoucí počet lidí bez domova;
6. růst počtu osob pohybujících se na sekundárním trhu práce. (Room, 1987 cit. podle Ondrejko, 2009, s. 96-97)

Nekontrolované zadlužování lze tedy považovat za jev, který je jedním ze základních ukazatelů nově vznikajícího sociálního jevu, kterým je chudoba. Předlužené domácnosti mohou vlivem splátek závazků či, v horším případě, následkem sankcí za nedodržení platebních podmínek dosáhnou hranice chudoby.

Budeme-li posuzovat nekontrolované zadlužování z pohledu nerovnosti v příjmech, zjistíme, že nemůžeme dávat do přímé souvislosti nerovnost v příjmech a zadlužení rodin či jednotlivců. Není pravidlem, že jedinec, který je zařazen do nižší příjmové kategorie, je zadlužen nad rámec schopnosti pokrýt závazky. Je velice pravděpodobné, že v souvislosti s pořízováním investic (bydlení) nebo s pořízováním spotřebních produktů bude mít vzhledem k nižším příjmům nevýhodnější pozici vzhledem k úhradě závazků. Naopak jedinec, který má vysoké příjmy a úhrada vzniklých závazků je pro něj mnohem snadnější, může upadnout do dluhové pasti a dostat se do platební neschopnosti stejně jako jedinec s nízkými příjmy.

1.2 Platební neschopnost a její důsledky

Nastane-li situace, kdy jednatel či rodina nedokáže dostát svým závazkům vůči bankovním institucím nebo úvěrovým společnostem, znamená to, že se dostává se do platební neschopnosti. Důvodem platební neschopnosti může být ztráta výdělečné činnosti, změna pracovního zařazení spojená s ohodnocením v nižší příjmové skupině nebo pokles příjmu v rodině z důvodu dlouhodobé pracovní neschopnosti či nástupu partnerky na mateřskou dovolenou.

U osob samostatně výdělečně činných může být platební neschopnost zapříčiněna vyhlášením úpadku vlastní společnosti. Dalším důvodem, který stojí v poslední době za platební neschopností rodin nebo jednotlivců je jejich předlužení, které bývá způsobeno čas-

tým a opakovaným využíváním spotřebních úvěrů, kreditních karet a hlavně půjčkami poskytovanými nebankovními společnostmi.

V případě, že vzniklá platební neschopnost není včas řešena, přistupují věřitelé k řešení, která mnohou být pro dlužníka velmi nepříjemná a která mohou dojít do situace, kdy věřitel postoupí vymáhání pohledávky příslušnému soudu. Nezřídka se stává, že věřitelé svoji pohledávku prodají a postoupí její vymáhání soukromým subjektům.

1.2.1 Exekuce

Zadlužování domácností prudce narůstá a množství dluhů spolu s poklesem příjmů způsobují, že domácnosti, případně jednotlivci nejsou schopni dostát svým závazkům. Tato skutečnost má za následek zvyšující se počet případů, u kterých byla nařízena soudní exekuce. Exekuce může být nařízena též z titulu dluhů, které vznikly neuhrazením sankcí předepsaných správními orgány.

Na základě údajů uveřejněných Exekutorskou komorou České republiky v roce 2011 bylo nařízeno exekučními soudy 936 219 exekucí, což znamená nárůst o 230 000 exekucí v porovnání s rokem 2010. (<http://www.ekcr.cz>)

V roce 2001 byl přijat zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti. Přijetí zákona umožňuje z pohledu věřitele efektivnější vymáhání pohledávek legislativní cestou, z pohledu dlužníka se nařízená exekuce zásadním způsobem dotýká života jednotlivce i rodiny. Úhrada dluhů bude uskutečněna nařízenou srážkou ze mzdy, kterou je zaměstnavatel ze zákona povinen srážet a odvádět na soudem určený účet nebo bude pohledávka uspokojena prodejem majetku dlužníka (movitých věcí i nemovitostí). Nepříjemnou skutečností, která bývá důsledkem nařízené exekuce, je povinnost dlužníka uhradit náklady exekuce a dlužná částka se tak ještě navýší. (zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti)

1.2.2 Institut oddlužení (osobní bankrot)

Přijetí zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, přineslo velmi zadluženým jedincům možnost zákonným způsobem vyvázat se ze svých závazků. Dlužník podá soudu návrh na oddlužení spolu se seznamem svých závazků, majetku a dokladů pro-

kazujících příjem. Dále musí doložit souhlas a podpis partnera. V případě, že žadatel o oddlužení splňuje zákonem stanovené podmínky, soud oddlužení schválí.

Zákon stanovuje dva způsoby oddlužení:

- jednorázové oddlužení;
- splátkový kalendář.

Při jednorázovém oddlužení jsou z majetku dlužníka vyňaty věci, které nezbytně potřebuje k uspokojení osobních i rodinných potřeb a věci, které potřebuje k výkonu svého zaměstnání. Zbylé movité věci, nemovitosti a peněžní prostředky insolvenční správce zpeněží.

Při oddlužení formou splátkového kalendáře splácí dlužník věřitelům po dobu pěti let ze svých příjmů částku, která se rovná vypočtené výši přednostní pohledávky při exekuci. Získané peněžní prostředky budou rozděleny mezi věřitele. Po dobu pěti let insolvenční správce vykonává dohled nad dlužníkem, zda dodržuje stanovené podmínky:

- vykonávat řádně výdělečnou činnost;
- v případě nezaměstnanosti usilovat o získání zaměstnání;
- hlásit každou změnu bydliště a zaměstnání;
- k 15. 1. a 15. 6. předkládat výši dosažených příjmů;
- nezatajovat žádný příjem, o mimořádné příjmy navýšit splátky;
- nepožítovat nové závazky a neposkytovat nikomu z věřitelů zvláštní výhody. (zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení)

1.3 Finanční produkty a služby způsobující zadlužení

Finanční trh nabízí prostřednictvím bankovních i nebankovních společností spoustu produktů, pro které se snaží zajistit odbyť. Budoucí účastníky úvěrových vztahů se snaží získat prostřednictvím reklam v denním tisku.

Následně představíme finanční produkty, které mohou způsobit finanční problémy a zadlužení rodiny.

SPOTŘEBITELSKÝ ÚVĚR – pro jeho poskytnutí není sjednán účel, bývá vyplácen převodem na účet žadatele. Nevýhodou je, že bývá úročen vyšší sazbou.

KREDITNÍ KARTY – bývají nabízeny jako krátkodobá půjčka bez úročení, ovšem jen za předpokladu, že se vypůjčená částka vrátí zpět ve sjednaném termínu. Jde o jistou obdobu úvěrového vztahu v tom smyslu, že pokud není v reálných možnostech dlužníka v daném časovém období vrátit půjčenou částku, dochází k jejímu úročení a její roční procentní sazba nákladů (RPSN) bývá vysoká.

KONTOKORENTNÍ ÚČTY – obdobně nevýhodné jako kreditní karty.

NEBANKOVNÍ ÚVĚRY – bývají nejčastější příčinou předlužení domácností. Jejich skrytá záludnost spočívá v půjčkách nízkých částek peněz, které by v bankovním ústavu poskytnuty nebyly, bývají doručeny rychle a poskytnuty bez ohledu na výši příjmu. RPSN bývá u těchto půjček velmi vysoké stejně jako sankce za nedodržení termínu splátky.

ZASTAVÁRNÝ – velmi nevýhodně půjčují peněžní prostředky zástavou za mnohonásobně hodnotnější zboží (zlaté a stříbrné šperky, jízdní kola). Při nedodržení termínu splátky zastavárník zboží prodá a celý zisk z prodeje si ponechá. (Smrčka, 2010, s. 443-448)

Nejméně nevýhodný z pohledu budoucího dlužníka je spotřebitelský úvěr, který je poskytován bankovními institucemi. Bývá přiznán na základě splněného kritéria, a tím kritériem je výše příjmu. K žádosti o spotřebitelský úvěr se dokládá příjem za poslední rok, v případě, že o úvěr žádá rodina, dokládají se příjmy obou partnerů. Skrytou formou spotřebního úvěru jsou kreditní karty a kontokorentní úvěry. Ty mívají revolvingový charakter, což znamená, že částka, kterou byl splacen úvěr, je opět připravená k čerpání a úročení. Nejvíce nevýhodné je přijetí úvěru od nebankovního subjektu, jehož podmínky pro poskytnutí půjčky představují z hlediska dlužníků opravdovou finanční past.

1.4 Peníze z pohledu psychologie

Pro uspokojení potřeb jedince i rodiny je nutné zajistit dostatečný příjem do rodinné pokladny. Pod pojmem příjem rozumíme odměnu za své aktivity (vykonanou činnost), která je vyjádřena v penězích. V případě, že příjem není dostatečně vysoký, aby byly uspokojeny všechny potřeby, a tudíž není dostačující pro vytvoření úspor, nastává potřeba

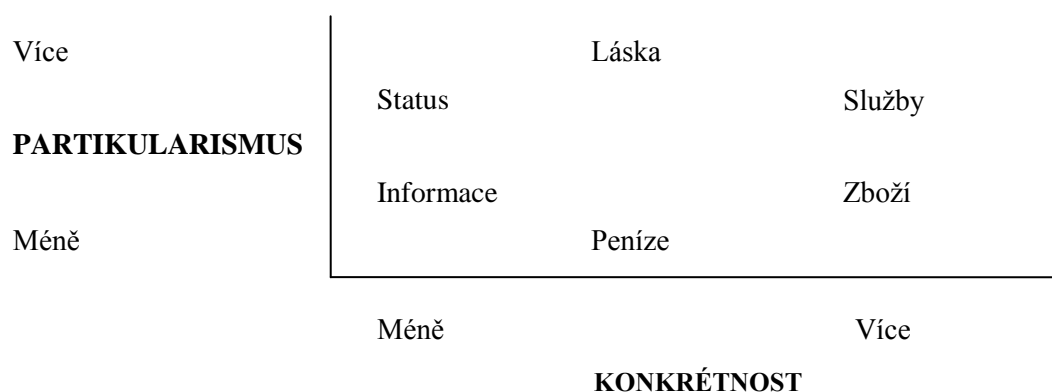
zajistit si prostředky na pořízení potřeby jiným způsobem, a tím je pořízení hypotéky, úvěru nebo půjčky. V penězích je vyjádřena i výše poskytovaného úvěru.

Peníze jsou „prostředkem směny, zásobníkem hodnoty a hodnotovou normou nebo početní jednotkou.“ (Lea, Tarpy, Webley, 1994, s. 413) V psychologii byly na téma peníze koncipovány čtyři psychologické teorie.

Psychoanalýza je jednou ze dvou teorií, která se přímo týká předmětu peněz. Sigmund Freud ve své práci z roku 1908 formuluje anální teorii peněz na základě defekace dítěte, které bývá za správnou defekaci odměňováno pochvalou, pohlazením či jinou formou odměny. Výkaly se tedy stávají majetkem dítěte, mají formu prvotních úspor (hromadění výkalů) a prvotních výdajů (uvolnění výkalů). S výkaly mívají děti tendenci si hrát, ovšem tato hra bývá rodiči zakazována. Dítě je ve své hře nahradí blátem, které je podobné a nezapáchá. Postupem času bláto, které mu připomíná výkaly, vymění za písek, poté za kamínky, kuličky až postupně přechází k penězům.

Operantní behaviorismus je druhou z teorií, která se přímo týká peněz. Vychází z klasického podmiňování Pavlova, kdy se z původně neutrálního podnětu (světlo) ve spojení s nepodmíněným podnětem (potrava) při jejich časté prezentaci vytváří podmíněný podnět (slinění při rozsvícení světla). Při vytváření posilovacích podnětů lze využívat kromě jevů i symboly. Podle Skinnera, který je zakladatelem operantního behaviorismu, je zásadní podobnost mezi zvířetem a člověkem, neboť peníze jako symbol lze považovat za podmíněný posilovací podnět. Z tohoto pohledu by peníze vysvětlovaly tzv. peněžní iluzi, neboť jakékoliv změny hodnot lidé vnímají lépe, je-li tato hodnota vyjádřena v penězích.

Výměnná teorie zdrojů. V této teorii Homans přenáší ekonomický přístup k chování na sociální interakci. Homansovu teorii rozšiřuje Foa, podle něhož se lidé mohou odměňovat z různých zdrojů, které rozděluje do šesti hlavních tříd: láska, status, informace, peníze, zboží a služby. Těmto třídám jsou nadřazeny dvě dimenze: partikularismus a konkrétnost. Čím výše leží zdroj v partikularismu, tím více jeho hodnota záleží na lidech, v konkrétnosti značí něco hmatatelného. Podle Foa analýza určuje vhodnost výměny. Čím jsou si zdroje v dimenzích podobnější, tím je výhodnější výměna.

Obrázek 1 Analýza zdrojových tříd podle Foa

(Lea, Tarpy, Webley, 1994, s. 419)

Piagetovská psychologie. Na základě Piagetovy teorie kognitivního vývoje aplikovali vědci zabývající se ekonomickou psychologií jeho teoretický přístup na oblast ekonomického chování. Na základě svých výzkumů popsali stádia, ve kterých dítě postupně získává zkušenosti s funkcí a účelem peněz. I přes skutečnost, že výzkumníci nejsou jednotní v počtu stádií, která uvádí v rozmezí tři až devět stádií, shodují se na třech etapách vývoje ekonomického chování. Na počátečním stádiu, kdy dítě nechápe pojem výměny, ale má povědomí o tom, že se musí peníze používat. Dále nalézají shodu ve střední etapě, kdy dítě již chápe výměnu peněz za jistý produkt, ale nechápe hodnotu peněz. Pokud není cena produktu, který si chce dítě pořídit shodná s výší bankovky, je dítě přesvědčeno, že si produkt nemůže koupit. Vědci se shodují i na konečném stádiu, kdy dítě rozumí všem transakcím, ve kterých probíhá výměna za peníze a chápe i další ekonomické pojmy. (Lea, Tarpy, Webley, 1994, s. 415-421)

Při porovnání všech čtyř psychologických teorií docházíme k závěru, že pro vysvětlení našeho vztahu ke shromažďování prostředků směny, jakož i k jejich vydávání, se nejvíce ztotožňujeme s teorií psychoanalýzy. Psychoanalýza totiž ve svém pojetí vysvětluje vznik tohoto vztahu již od našeho raného dětství. Jedná se o vztah k penězům, který se postupně vyvíjí. Peníze, jako základní prostředek směny vydáváme na zabezpečení svých základních potřeb, jejich přebytek se snažíme investovat do našich dalších potencionálních aktiv. V případě, kdy naše spotřebitelské nároky převýší výši jejich příjmu, hledáme náhradní zdroje, které nám zabezpečí naše nároky.

1.5 Negativní dopady finančních problémů na rodinu

Jak uvádí Smrčka (2010, s. 88), bývají finanční problémy v 60-80 % skutečným důvodem rozvodu partnerů. Žádný z oficiálně uváděných důvodů neuvádí jako podstatu rozvodu finanční problémy, tyto důvody ovšem bývají jejich skrytou příčinou. „Kdo si chce udržet manželství v pořádku, měl by z otázky rodinných financí především udělat otázku společnou a opravdu rodinnou.“

Podle statistik bylo v roce 2011 rozvedeno 28 100 manželství, z čehož nečastěji uváděné kategorie důvodu rozvodů jsou:

- rozdílnost povah, názorů a zájmů;
- ostatní.

Obě kategorie tvoří 89 % důvodů z celkového počtu rozváděných manželství, z čehož na rozdílnost povah, názorů a zájmů připadají tři čtvrtiny z celkového počtu. (<http://www.czso.cz>)

Případná rozluka partnerů bude mít negativní dopad na rodinu, která přestane plnit své základní funkce. Rozvodem rodičů děti ztratí zázemí, pocit bezpečí a jistotu, které uspokojují jejich potřeby. Na děti působí negativně také neustálé rozpory a napětí mezi partnery způsobené finančními problémy, které vytváří stresové prostředí. Špatná správa domácích financí má také jedno skryté nebezpečí. Rodiče jsou pro své děti vzorem, se kterým se snaží identifikovat. Dítě si tak mimo pozitivních vzorců chování a vlastností osvojí i ty negativní, v tomto případě chybný náhled na hospodaření s finančními prostředky.

Z výše uvedených důvodů musí rodina k hodnocení příjmů přistupovat opatrně. Je vhodné si osvojit zásadu, že příjmy musíme rozdělit na příjmy, které jsou skutečně jisté a ty ostatní. Také je důležité, pokud jsou oba partneři výdělečně činní či mají svůj příjem, aby do společné pokladny přispívali společně a nevytvářeli si rezervu, o které by jejich partner nevěděl. Její odhalení v případě finanční nouze by vyvolalo nedůvěru mezi partnery, v krajních případech i jejich rozluku. Ukončení vztahu může zapříčinit i nejednotnost partnerů v oblasti rodinných výdajů či investic společných úspor.

Při analýze financí se rodiny, ale i jednotlivci, nejčastěji dopouští chybných úvah:

- příjem se nemůže opozdit (opozděná platba mzdy),

- půjčují si na budoucí příjmy (předpokládané odměny),
- spoléhají na výhry v sázkách. (Smrčka, 2010, s. 94-96)

Na základě vymezených chybných úvah nám vyplývá skutečnost, že při sestavování rodinného rozpočtu musí partneři počítat s vytvořením finanční rezervy pro případy opožděné výplaty mzdy nebo příjmu z výdělečné činnosti, která by umožnila hradit sjednané závazky. Opoždění platby závazků s sebou přináší jeden nepříjemný aspekt, kterým je navýšení původního závazku o úroky z prodlení či jiná sjednaná sankční ujednání. Jejich vyčíslení může nepříznivě ovlivnit výdaje rodiny.

1.5.1 Finanční problémy jako příčina poruch funkcí rodiny

Rodina je přirozeným a podnětným prostředím, ve kterém by měl být zajištěn harmonický a zdravý vývoj jedince. Jejím prostřednictvím by měly být zabezpečeny a naplněny základní potřeby všech jejích členů – naplnění emocionálních potřeb, poskytnutí jistoty, bezpečného i materiálního zabezpečení. Funkční rodina je velmi důležitá pro úspěšnou socializaci a zdravý vývoj mladé generace.

Pro zajištění zdravého vývoje dětí uvádí Helus (2007, s. 149) deset základních funkcí rodiny, k nimž řadí schopnost rodiny zabezpečit primární potřeby dítěte, potřebu přináležitosti, zabezpečit dítěti prostor pro jeho rozvoj a seberealizaci, učit jej chápat hodnoty, poskytuje vzory, pohlavní sebepojetí. Prostřednictvím rodiny se dítě učí zodpovědnosti za plnění svých povinností, vytváří si vztah k lidem v jeho blízkém i širším okolí a společnosti a vytvořit pro dítě bezpečné a důvěrné prostředí.

Na základě schopnosti rodiny naplnit všechny funkce nebo naopak nenaplnňovat některé základní funkce je rozděluje do pěti kategorií:

- rodiny stabilizovaně funkční;
- funkční rodiny s přechodnými, více či méně vážnými problémy;
- rodiny problémové;
- rodiny dysfunkční;
- rodiny afunkční.

Rodiny stabilizovaně funkční naplňují všech deset funkcí, které by měla rodina zabezpečovat. Rodiny dysfunkční mají natolik narušeny některé základní funkce, že je nutný zásah kompetentních institucí a rodiny afunkční již ohrožují vývoj dítěte do té míry, že musí být dítě rodičům odebráno. (Helus, 2007, s. 149-153)

Funkční rodina s přechodnými, více či méně vážnými problémy si uvědomuje možná rizika, která se snaží vlastním úsilím vyřešit. U problémových rodin je již situace krizová do té míry, že její partneři vyhledávají pomoc odborníků. V některých případech, kdy již krizové situace její členové nezvládnou, dochází k rozpadu rodiny. Tyto rodiny jsou charakterizovány jako rodiny nezralé nebo rodiny přetížené. Nezralost rodin je spatřována v oblasti zkušeností, citů, životních hodnot a z našeho pohledu důležité oblasti sociální a ekonomické, důvody pro přetíženost rodin v četných konfliktech, citovém strádání či nemocech v rodině. Přetíženost mohou způsobit i bytové a ekonomické problémy. Také narození dalšího dítěte může být příčinou přetíženosti rodiny. Dále se jedná o rodiny ambiciózní, perfekcionistické, autoritářské, protekcionistické, nadměrně liberální, odkládající a disociované, která má narušeny vnější nebo vnitřní vztahy. (Helus, 2007, s. 153-162)

Z pohledu rodinných financí se problémy v rodině s nimi spojené týkají rodin nezralých, přetížených a též rodin s narušenými vnitřními vztahy. V případě těchto rodin jako nepříznivý element může působit finanční nouze způsobená nedostatečným příjmem (zde se může jednat o nízký příjem z výdělečné aktivity členů rodiny nebo o nízký příjem z důvodu, že se jedná o rodinu s více členy), vysokým úvěrovým zatížením z důvodu pořízení nemovitosti za účelem bydlení či jejím předlužením.

Poruchami funkcí rodiny se zabýval i Dunovský (1986, s. 12), který za poruchy považuje „...selhání některého nebo některých členů rodiny – ať již z jakéhokoliv důvodu – projevující se v nedostatečném plnění některých nebo všech základních funkcí rodinných.“ Podle povahy poruchy základních funkcí rodiny je rozděluje na:

- poruchu biologicko-reprodukční funkce;
- poruchu ekonomicko-zabezpečovací funkce;
- poruchu emocionální funkce;
- poruchu socializačně-výchovné funkce.

Porucha biologicko-reprodukční funkce spočívá v narození dítěte s postižením, rodičům s těžkými zdravotními problémy nebo také tato porucha zahrnuje odmítání rodičov-

ství. U poruchy ekonomicko-zabezpečovací funkce se jedná nejen o nedostatečné zabezpečení rodiny po stránce materiální, ať již z důvodu nezaměstnanosti nebo nízkých příjmů. Rovněž se přímo dotýká sociální stránky rodiny, kterou je její pevnost a trvalost. Porucha socializačně-výchovné funkce je velmi důležitá ve vztahu k dítěti, a to z hlediska, že se rodiče o dítě nemohou starat (úmrtí rodičů), nebo že se rodiče o dítě nedovedou starat (nezralost rodičů) či se rodiče o dítě nechtějí starat (disharmonická osobnost rodiče). Porucha emocionální funkce, která znamená ztrátu klidného a vyrovnaného rodinného prostředí se projevuje současně s dalšími poruchami rodiny. (Dunovský, 1986, s. 13-20)

Na základě schopnosti rodiny plnit své funkce v oblasti výchovy a socializace dítěte stanovuje Dunovský (1986, s. 28) čtyři pásma funkčnosti rodiny:

- rodinu funkční;
- rodinu problémovou;
- rodinu dysfunkční;
- rodinu afunkční.

Charakterizujeme-li tato pásma, v rodině funkční je zajištěn zdravý vývoj dítěte a jeho úspěšná socializace, v rodině problémové jsou některé funkce narušeny, ale rodina je dokáže sama vyřešit. V dysfunkční rodině jsou již základní funkce porušeny natolik, že přímo ohrožují zdravý vývoj dítěte a je nutné této rodině sjednat soustavnou pomoc. V rodině afunkční je z hlediska ohrožení dítěte, v některých případech se dokonce jedná o ohrožení života, nutný zásah institucí s cílem dítě této rodině odejmout.

K obdobnému rozdělení rodin z hlediska funkcí, které má rodina plnit v oblasti socializace, přistupuje i Kraus (2008, s. 80), který rodiny dělí na:

- rodinu funkční;
- rodinu dysfunkční;
- rodinu afunkční.

V tomto pojetí rodina funkční plní své funkce, u rodiny dysfunkční jsou narušeny některé z funkcí a rodina afunkční již nezvládá plnit své funkce.

Přikloníme-li se k tvrzení Smrčky (2010, s. 88), že skutečnou příčinou rozpadu 60-80 % rodin jsou finanční problémy, zjistíme, že finance jsou také příčinou poruchy některých základních funkcí rodiny.

Nedostatek financí v rodině má za následek nejen poruchu ekonomicko-zabezpečovací funkce, tedy zajištění základních materiálních potřeb členů rodiny. Z důvodu této poruchy není také možnost plnit jejich nároky. Zejména děti a dospívající členové rodiny mají náročné požadavky na pořizování spotřebních produktů, které jsou dle jejich mínění velmi důležité a jejichž vlastnictví jim zaručí, dle jejich názoru, rovnoprávné postavení v jejich vrstevnické skupině. Finanční nedostatek bývá také příčinou napjatých rodinných vztahů, je důvodem rozepře partnerů a jejich neustálých sporů, které narušují klidné rodinné prostředí. Je tedy příčinou poruchy emocionální funkce rodiny. Dlouhotrvající finanční problémy a neustálé spory způsobují vypjatost situace, která může být příčinou rozpadu vztahu a poruchy funkční rodiny, která dříve plně uspokojovala potřeby svých členů.

1.5.2 Současná rodina z pohledu financí

Rodina jako instituce prošla vývojem, ve kterém se rodina tradiční vlivem historicko-sociálních přeměn společnosti transformovala do podoby rodiny současné, která dožila ve svém vývoji jistých změn.

Počátek současné rodiny, tedy její proměny z rodiny tradiční, spadá do období průmyslové revoluce. Dalším důležitým mezníkem ve vývoji současné rodiny je 2. světová válka, která dramaticky zasáhla do osudu milionu lidí. Období let 1945-1964 se vyznačuje zvyšujícím se počtem uzavřených manželství, natality a měnícím se trendem ve výchově dětí. Od roku 1964 je patrný nárůst počtu zaměstnaných žen, klesá porodnost, zvyšuje se rozvodovost a stoupá počet nesezdaných párů, žijících ve společné domácnosti a vychovávajících společné děti. (Helus, 2007, s. 140-142)

Je tedy patrné, že se rodina neustále vyvíjí, mění své charakteristické znaky v závislosti na čase, ekonomických příležitostech i stávajících uspořádáních společnosti. Přesto bude vždy pro své členy představovat nenahraditelnou instituci bez ohledu na to, zda její členové budou spojeni svazkem manželským či zda jejich svazek bude volným soužitím.

Jak již bylo uvedeno, rodina prošla během své existence vývojem, kterým se postupně měnily i její znaky.

Kraus (2008, s. 83-86) uvádí osm charakteristických znaků současné rodiny:

- demokratizace uvnitř rodiny (rovnoprávné postavení otce i matky);

- izolovanost rodiny (uzavřenost před okolím);
- zmenšování rodiny (jednočlenné domácnosti);
- dezintegrace (rodina spolu sdílí málo času);
- zatížení rodičů pracovními aktivitami;
- dvoukariérový model rodiny (oba partneři se zaměřují na svoji kariéru);
- vysoká rozvodovost;
- diferencovanost rodin dle socioekonomické úrovně.

Budeme-li posuzovat znaky současné rodiny z finančního hlediska, zjistíme, že se finance, jejich nedostatek a snaha o jejich zajištění dotýkají některých jejích charakteristických znaků, kterými jsou dezintegrace, zatížení rodičů pracovními aktivitami, dvoukariérový model rodiny, vysoká rozvodovost a diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně. Zajistit rodině potřebné finance mnohdy znamená větší pracovní vytížení obou rodičů, což má za následek nedostatek volného času, který by raději sdíleli se svými dětmi a věnovali se společným aktivitám. Jejich nízké příjmy nebo velký počet dětí v rodině jim to neumožňuje, a proto z důvodu pracovní vytíženosti přicházejí nenávratně o neopakovatelné zážitky. Podobná situace se týká také případů, kdy se oba partneři plně věnují budování své kariéry. Pokud rodinné příjmy nedostačují na pokrytí svých potřeb, snaží se tento nedostatek vyřešit pomocí úvěrů a dalších nabízených finančních produktů. Nedostatečná orientace v oblasti financí, neznalost nabízených produktů nebo jejich časté využívání může způsobit, že se rodina dostane do ještě větších finančních problémů – dostane se do tzv. dluhové pasti, což zhorší její socioekonomickou úroveň.

2 FINANČNÍ GRAMOTNOST

Jedním ze znaků vyspělých zemí je bezesporu gramotnost jejich obyvatel, z nichž každý umí číst, psát a počítat. Jedná se o znalosti, které každý z nás považuje za samozřejmé. Tato samozřejmost se ovšem netýká znalostí z oblasti financí, tzv. finanční gramotnosti, jejichž základní znalosti nemá většina populace. Jen malá část populace má znalosti o zákonitostech trhu a investic. Naopak, velká část populace se nedokáže orientovat v nabídce finančních produktů – vkladových, pojistných nebo úvěrových a neví jaký je rozdíl mezi kreditní a debetní kartou nebo co signalizuje zkratka RPSN u uzavíraných úvěrů.

V současné společnosti by znalost z oblasti financí měla patřit k základním znalostem, na základě kterých by jedinci vytvářeli finanční rezervy a s rozvahou investovali, případně se z důvodu pořízení některých potřebných investic s rozmyslem zadlužili. Typickým představitelem vhodné investice a promyšleného zadlužení je hypoteční úvěr na bydlení.

Zadluženost českých domácností u bankovních ústavů ke konci roku 2011 činila 1,117 bilionů korun. Při přepočtu na počet obyvatel České republiky připadá na jednotlivce dluh ve výši 105 956 Kč. Přestože je celková míra zadlužení českých domácností v řádu 1 bilionu korun, převážná část z celkového zadlužení ve výši 65 % připadá na úvěry na bydlení, o kterých se lze vyjádřit jako o dobrých a potřebných investicích. Podíl 20 % připadá na spotřební úvěry. (<http://www.gpf.cz>)

Spotřební úvěry jsou z finančních produktů poskytovaných bankovními institucemi nejdražší a banky mají z jejich poskytování největší zisk. Další samostatnou skupinou, která se podílí na zadlužení domácností, jsou půjčky od nebankovních poskytovatelů, mezi které se řadí leasingové společnosti a společnosti poskytující splátkový prodej. Časté a opakované uzavírání úvěrů prostřednictvím nebankovních poskytovatelů je jednou z příčin nekontrolovaného zadlužování.

2.1 Zjištění úrovně finanční gramotnosti české populace

Ministerstvo financí České republiky (MF ČR) ve spolupráci s Českou národní bankou pověřilo společnost STEM/MARK provedením kvantitativního výzkumu zaměřeného na

zjištění úrovně finanční gramotnosti dospělé populace v České republice. Dotazníkovým šetřením v roce 2010 bylo zjištěno, že v oblasti financí má přehled o vlastních penězích 79-92 % dotazovaných a domácí rozpočet si tvoří 45 % domácností. Pozitivním zjištěním bylo, že většina domácností, které si sestavují domácí rozpočet, jeho dodržování také kontroluje. Plánovat domácí finance je důležité z hlediska vytváření peněžních rezerv, které jsou důležitým zabezpečením pro nepředvídatelné události, jakou může být ztráta zaměstnání či dlouhodobá pracovní neschopnost. Rezervy pro ztrátu příjmu tvoří pouze 35 % a rezervy na náhlé výdaje si dle zjištění tvoří 57-60 % dotazovaných. Obě skupiny si rezervy ukládají na běžný účet.

Většina dotazovaných zná širokou škálu finančních produktů, ale využívají jen ty nejdůležitější. Za nejdůležitější kritérium při výběru půjčky považují v 80 % výši měsíční splátky a v 71 % výši úrokové sazby. Jen necelá třetina dotazovaných ví, co vyjadřuje zkratka RPSN a stejný podíl občanů zná rozdíl mezi zkratkami p.m. a p.a., které jsou uváděné za údajem o úrokové sazbě. V oblasti uzavírání smluv nebylo zjištěno uspokojivých výsledků. Jen 36 % si pečlivě přečte smlouvu a vznesl dotaz na případné nejasnosti, celá třetina dotazovaných se setkala s tak dlouhou smlouvou, že ji nepřečetla celou a dvě pětiny z dotazovaných obdrželi tak komplikovaně sepsanou smlouvu, že některým ujednáním nerozuměli. Pouhých 12 % dotazovaných ví, co znamená ustanovení rozhodčí doložky ve smlouvě. (<http://www.mfcr.cz>)

Ze zjištěných výstupů lze konstatovat, že výsledky nejsou uspokojivé a plošné zavedení výuky finanční gramotnosti do základních škol i pořádání výukových seminářů pro seniory bude zajisté tou správnou strategií pro zlepšení znalostí české populace ve finanční oblasti.

2.2 Národní strategie finančního vzdělávání

Na základě zjištěných výstupů z průzkumu míry finanční gramotnosti občanů České republiky vydává Ministerstvo financí ČR pro zvyšování úrovně finanční gramotnosti v roce 2007 dokument s názvem Strategie finančního vzdělávání, který v květnu 2010 aktualizuje a ve kterém shrnuje přínos finančního vzdělávání, jenž má přispívat k ochraně

spotřebitele a uvědomění si a přijetí odpovědnosti každého jednotlivce za zajištění své osoby i rodiny.

Ministerstvo financí ČR v dokumentu definuje finanční gramotnost a vybízí ke spolupráci při tvorbě projektů finančního vzdělávání mezi Ministerstvem financí (MF), Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a Českou národní bankou (ČNB). Na Národní strategii finančního vzdělávání navazuje vypracovaná koncepce pro finanční vzdělávání ve školách s názvem Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. (Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, s. 3-5)

Vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti je z časového hlediska oborem mladým, ale velmi důležitým pro zprostředkovávání znalostí a pojmů užívaných v oblasti ekonomie. Oborem, který zmiňované znalosti předá do povědomí větší části populace.

2.2.1 Vymezení pojmů

EKONOMICKÁ GRAMOTNOST

Ekonomická gramotnost je širší oblastí, je charakterizována schopností zajistit si příjem, orientovat se na trhu práce, uvědomit si možné důsledky svých osobních rozhodnutí na budoucí příjem, rozhodovat o výdajích. Ekonomicky gramotný občan je znalý základů fungování ekonomiky, tvorby cen, rozumí základním makroekonomickým ukazatelům, jako jsou hrubý domácí produkt, inflace a orientuje se v oblasti daňového systému. Specializovanou součástí ekonomické gramotnosti je finanční gramotnost. (Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007, s. 8)

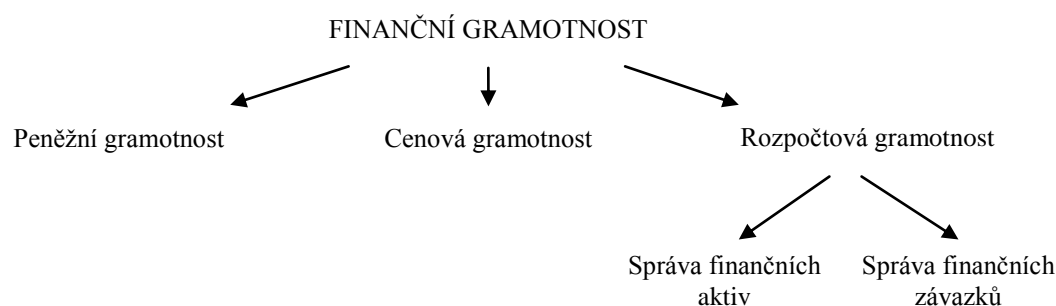
FINANČNÍ GRAMOTNOST

V dokumentu je vymezena definice finanční gramotnosti: „Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“ (Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, s. 11)

Z takto formulované definice vyplývá, že každý jedinec musí zodpovědně přistupovat ke správě svých financí, znát hodnotu peněz, orientovat a přizpůsobovat se měnícím se podmínkám finančního trhu. Všechny vyjmenované dovednosti mu zajistí hmotné zabezpečení své osoby i rodiny.

Finanční gramotnost tvoří tři složky, a to gramotnost peněžní, cenová a rozpočtová.

- **Peněžní gramotnost** je vyznačena schopností správného hospodaření s penězi ve formě hotovostní nebo bezhotovostní. Dále se vyznačuje schopností ovládat nástroje, které jsou určené pro správu peněz a tím je například běžný účet, spořicí účet, platební karty aj.
- **Cenová gramotnost** se vyznačuje schopností jedince porozumět cenám a jejich mechanismům jako celku a jejich závislosti na čase. Do cenové gramotnosti spadají poplatky a úrokové sazby.
- **Rozpočtová gramotnost** je charakterizována schopnostmi vést domácí finanční rozpočet, stanovit si cíle v oblasti financí a hlavně schopnosti zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Předpokládá znalosti finančních produktů, schopnost tyto produkty porovnávat a zvolit ty nejuvhodnější. Rozpočtová gramotnost v sobě zahrnuje dvě specializované složky:
 - a) **správu finančních aktiv** – vklady, pojištění a investice;
 - b) **správu finančních závazků** – úvěry, závazky. (Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, s. 12)

Obrázek 2 Schéma finanční gramotnosti

NUMERICKÁ GRAMOTNOST

Je jednou ze základních dovedností, která je spjata s finanční gramotností a týká se základních finančních numerických úkonů – práce s čísly, práce s matematickými operacemi.

INFORMAČNÍ GRAMOTNOST

Je další dovedností, kterou by si měl jedinec osvojit a týká se schopnosti vyhledávat, používat a vyhodnocovat informace.

PRÁVNÍ GRAMOTNOST

Dovednost týkající se orientace v platných právních předpisech, znalost svých práv a povinností.

(Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007, s. 8)

FINANČNÍ INTELIGENCE

Znamená správně zhodnotit finanční možnosti, dobře hospodařit se svými finančními prostředky, snažit se vytvářet finanční rezervy, které by přinášely další zisky a vyvarovat se chybným investicím.

„Finanční inteligence se netýká ani tak toho, kolik peněz vyděláte, jako spíš toho, kolik peněz máte, do jaké míry pro vás tyto peníze pracují a pro kolik generací vystačí.“
(Kiyosaki, 2001, s. 69)

Z výše uvedených pojmů lze dovodit, že člověk, který se chová zodpovědně ke svým finančním prostředkům, k osobnímu nebo rodinnému rozpočtu, dobře spravuje finanční aktiva a je schopen dostát svým finančním závazkům je **finančně gramotný občan**.

3 PREVENCE ZADLUŽOVÁNÍ

Abychom předešli důsledkům zadlužování a s nimi spojené exekuci nebo případné nutnosti využití institutu oddlužení, je nutné osvojit si některé finanční dovednosti a zásady. Mezi nejzákladnější dovednosti patří schopnost sestavení vyrovnaného rodinného rozpočtu, znalost právního minima týkajícího se finanční oblasti a znalost finančních produktů. Důležitá je i pečlivá analýza výdajů, zvážit, které výdaje jsou nutné a co jsou výdaje, na které nám nezbyvá dost finančních prostředků. U těchto výdajů je nutné pečlivě zvážit nutnost jejich pořízení. V případě, že se rozhodneme využít některý z nabízených finančních produktů za účelem pořízení určitého spotřebního produktu, musíme si uvědomit, že předcházet exekucím lze pouze dodržováním svých závazků. Musíme pochopit strategie obchodníků, naučit se odolávat reklamám, a tím eliminovat nebezpečí nákupu nepotřebných spotřebních produktů a případnému zadlužení se z titulu jejich pořízení.

Před neuváženými výdaji při návštěvě prodejních míst je vhodné si osvojit několik zásad, jejichž dodržování je účinnou obranou před reklamou a obchodní strategií hypermarketů. Tyto zásady lze shrnout do deseti kroků:

1. Nechodit nakupovat s dětmi (omezí se nákupy cukrovinek, hraček).
2. Nechodit nakupovat s prázdným žaludkem (sníží se potřeba nákupu většího množství potravin).
3. Spěch nutí ke střídmosti (vymezit si přesný časový úsek a dodržet jej).
4. Nákup se seznamem (koupí se jen skutečně potřebné zboží).
5. Stanovit si sumu, kterou jsme ochotni utratit nad rámec seznamu (zabrání nákupu zbytečností).
6. Sleva je vždy relativní (nenechat si vnutit nákup zboží, které nepotřebujeme).
7. Říci vlastními slovy, co reklama sděluje (odhalí se prázdnota či nepravda sdělení).
8. Nevěřte reklamám (zejména pokud se zpívá, a útočí na emoce – vystupují v ní děti a zvířátka).
9. Vést finanční deník (nejméně 2-4 měsíce, lépe se poznají výdaje).
10. V případě úspor odolejte pokušení rozpustit je v nové spotřebě (vytvořit rezervy, investovat). (Smrčka, L., 2010, s. 120-121)

3.1 Vytváření rodinného rozpočtu

Jen málo rodin sestavuje rodinný rozpočet. Pokud rodiny budou vést finanční přehledy drobných i malých nákupů, jakož i velkých finančních transakcí, nebude pro ně problém zjistit, co si mohou pořídit a kdy. Je důležité si osvojit pravidlo, že nejdůležitější je znát své výdaje. Příjmy do rodinného rozpočtu jsou obvykle položkou stálou a neměnnou, u výdajů lze již určit jejich důležitost a nutnost a podle aktuální finanční situace je upravit. Upravovat domácí výdaje lze jen za předpokladu, že známe výši a důvod vydávaných finančních prostředků.

Podle Smrčky (2010, s. 86-101) by rodiny měly vytvářet strategii a taktiku svých financí. Na strategii by se vždy měli podílet oba partneři a rovněž by měli mít totožný cíl, zda koupí dům či jinou nemovitost, zda a v jaké výši své finanční prostředky vloží do investičního fondu nebo jaké očekávají výdaje. Taktika při správě rodinných financí se týká nových investičních příležitostí, výběru pojištění nebo výhodnějšího spořicího účtu. Výdaje je důležité rozdělovat na:

- **platby povinné (nezbytné)**, kterými jsou splátky úvěrů, platby nájemného, záloh na spotřebu energií, pojistného, daní, výživného, školného. Nedodržení plateb je vždy sankcionováno;
- **platby nutné**, které tvoří poplatky za členství v organizacích, vklad do stavebních spoření, nákup dálničních známek;
- **platby zbytné**, kterými uspokojujeme své potřeby, jsou dobrovolné, ale mohou být předmětem sporů mezi členy rodiny.

3.2 Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách

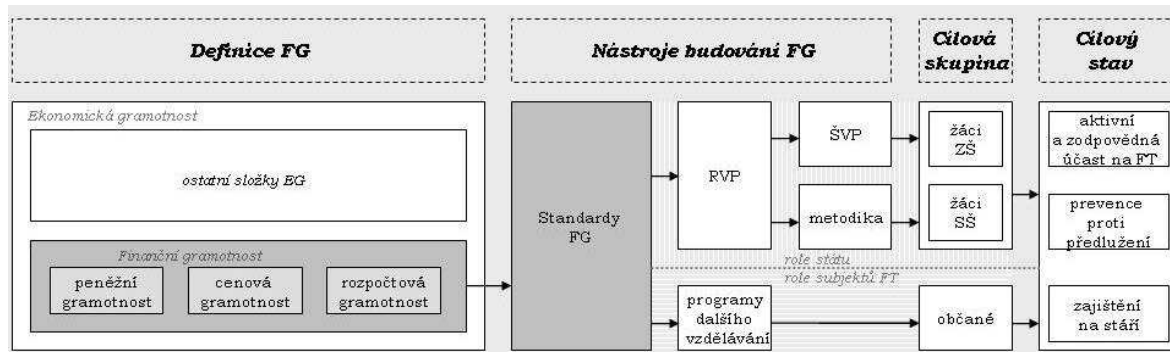
Ministerstvo financí České republiky z pozice koordinátora vládního úkolu zahájilo spolupráci s MŠMT, Výzkumným ústavem pedagogickým (VÚP), Národním ústavem odborného vzdělávání (NÚOV) a Ministerstvem průmyslu a obchodu (MPO), jehož cílem je zvyšování finanční gramotnosti české populace. MŠMT odpovídá za zařazení finanční

gramotnosti do rámcově vzdělávacích programů (RVP) škol ve spolupráci s VÚP a NÚOV, kteří zajistí zařazení RVP do školní praxe. MPO zabezpečí dotace organizacím zajišťujícím rozvoj finanční gramotnosti prostřednictvím různých programů. (Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007 s. 5-6)

Výše zadluženosti občanů a českých domácností vyvolala nutnost zájmu státních institucí ohledně zvyšování jejich finančního povědomí jako prostředku proti současnému trendu nekontrolovaného zadlužování. Nejlepší prevence proti tomuto negativnímu trendu je zavádění výuky finanční gramotnosti již do základních škol a pořádání seminářů zaměřených na téma finanční gramotnosti a zadlužování pro dospělé populaci.

3.2.1 Standardy finanční gramotnosti

Ideální úroveň finanční gramotnosti určují standardy finanční gramotnosti, které jsou východiskem pro tvorbu vzdělávacích programů (rámcových vzdělávacích programů i programů dalšího vzdělávání) určených pro různé stupně vzdělávání dětí, mládeže i dospělé populace (obrázek 3).

Obrázek 3 Role standardů finanční gramotnosti

(Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007, s. 9)

Na základě stanovení cílových skupin byly v počáteční fázi vymezeny tři standardy:

- standard finanční gramotnosti pro žáka 1. stupně základní školy (ZŠ);
- standard finanční gramotnosti pro žáka 2. stupně ZŠ;
- standard finanční gramotnosti pro žáka střední školy (SŠ) – je totožný se standardem dospělého jedince, ovšem je přizpůsobený vzdělávacím potřebám SŠ.

Vypracované projekty finančního vzdělávání mají za cíl vhodným způsobem rozvíjet základní orientaci dostupných finančních produktů, zajistit dostupnost informačních kanálů a pracovníci provádějící vzdělávání musí mít patřičnou odbornou úroveň. Rovněž budou prováděny další průzkumy, na základě kterých bude zjišťován přínos vzdělávacích programů nebo naopak se zjistí jejich nedostatky. (Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007, s. 9-10)

Cílem projektů je vychovat finančně gramotného občana. Výchova finanční gramotnosti, která bude probíhat již od základních škol, bude mladou populaci postupně seznamovat se zákonitostmi finančního trhu, naučí ji zodpovědnému přístupu ke správě svých financí. Projekty finanční gramotnosti pamatují i na dospělou populaci, které kromě zprostředkování vědomostí z této oblasti pomohou i při řešení problémů a důsledků vzniklých z jejich neznalosti.

3.3 Poradny pro dlužníky

V roce 1998 byla založena Asociace občanských poraden, která je nástupnickou organizací o rok dříve založeného Sdružení pro vybudování sítě občanských poraden, které zastupují občany, upozorňují příslušné orgány na nedostatky v legislativě a poskytují bezplatné poradenství v 18 oblastech, a to v oblasti sociální pomoci, sociálních dávek, pojištění, pracovně právních a majetkoprávních vztazích, bydlení, zdravotnictví, školství, ekologie, ochrany spotřebitele, práva (ústavního, trestního), základech práva, veřejné správy, občanského soudního řízení, rodiny a mezilidských vztahů a finanční a rozpočtové problematiky.

Asociace občanských poraden ve spolupráci s ústředními orgány státní správy, Českou národní bankou a Probační a mediační službou České republiky v současné době realizují pět projektů:

- dluhové poradenství;
- spotřebitelské poradenství;
- restorativní justice;

- specializované poradenství obětem trestných činů;
- 50 let není handicap. (<http://www.obcanskeporadny.cz>)

Vznik Asociace občanských poraden má velký význam v oblasti pomoci občanům, kteří nemají dostatečné právní povědomí nebo nedovedou vyřešit své problémy. Odborné poradenství se týká i finanční oblasti, kdy se poradenství týká způsobů řešení vzniklého zadlužení, poskytnutí informací v případě exekuce nebo pomoci při sepsání žádosti o oddlužení.

3.3.1 Projekt Finanční gramotnosti proti dluhové pasti

Počet občanských poraden zapojených do projektu Finanční gramotnosti proti dluhové pasti se od roku 2008 zvýšil na 19. Informace ohledně postupu při problémech spojených se zadlužováním jsou pravidelně aktualizovány na webových stránkách, které mají velkou návštěvnost a mnozí z návštěvníků stránek se posléze stávají klienty občanských poraden.

Podle statistických údajů, zveřejněných Asociací občanských poraden, tak pomoc při řešení finančních problémů a problémů se zadlužením v roce 2011 vyhledalo 7 055 občanů, z čehož bylo 2 953 mužů a 4 102 žen. Nejvíce byla zastoupena věková kategorie 31-40 let (23 %), a nejméně byla zastoupena kategorie 60 let a víc (11 %). Z uvedené statistiky vyplývá, že nejvíce žádostí o pomoc bylo při výši dluhů 100-500 tisíc Kč (29 %) a nad 500 tisíc Kč (22 %), nejméně žádostí se týkalo dluhů v rozmezí 50-100 tisíc Kč (4 %). Budeme-li hodnotit skladku klientů podle stavu, tak nejvíce žádostí bylo od ženatých nebo vdaných (26 %) a nejméně od občanů, kteří ovdověli (4 %). Seřadíme-li žadatele podle poskytovatelů půjček, tak nejvíce zadlužení bylo u produktů nebankovních společností (38 %). Občanské poradny poskytovaly poradenství u 50 % případů exekucí. (<http://www.obcanskeporadny.cz>)

Zaměříme-li se na hodnoty získané ze statistických výstupů, tak nejvíce zadlužených občanů bylo ve věkovém rozmezí 31-40 let a podle zjištěného stavu ženatých nebo vdaných. Jedná se tedy o občany v produktivním věku, kteří se snaží jakýmkoliv způsobem zabezpečit spotřební nároky své rodiny a jejich členů. Tomuto zjištění by odpovídalo tvrzení, že finanční problémy jsou příčinou poruch některých funkcí rodiny. Ze statistických údajů dále vyplývá, že problémy s dluhy mají jedinci snahu řešit až v okamžiku, kdy je pro

ně úhrada dlužné částka neřešitelná. Zřízením občanských poraden a jejich detašovaných pracovišť vznikla pro mnohé občany naděje na odbornou pomoc.

Podle Heluse (2007, s. 149-153) se jedná o rodinu s přechodnými, více či méně vážnými problémy, která se snaží své finanční problémy řešit prostřednictvím pomoci a podpory občanských poraden.

3.4 Výchova jako primární prevence zadlužování

Předcházet nepříjemným dopadům přímo spojených s nekontrolovaným zadlužováním lze především výukou, která umožní získání základních znalostí z oblasti financí a výchovou k finanční zodpovědnosti.

Taktéž rodiče mohou výchovou přispívat k rozvoji svých dětí i v oblasti financí osobním příkladem správného hospodaření s rodinnými financemi a cílevědomým vedením dětí k uvědomění si hodnoty peněz, správnému posouzení priorit při jejich vydávání, jakož i k nutnosti vytváření finanční rezervy. Trh nabízí různé **deskové hry** zaměřené na rozvoj finanční gramotnosti, kdy rodiče spolu se svými dětmi mohou rozvíjet i své finanční dovednosti.

Kyosaki uvedl na trh hru „Cashflow“, která je zaměřena na peněžní toky – získávání peněz, jejich investování a spravování.

Společnost KPF – Kořený Fichtner Pavlásek, s.r.o. vyvinuli a uvedli na trh deskovou hru „Finanční svoboda“, která učí hravým způsobem správně nakládat se svými peněžními prostředky. Tato velmi profesionálně zpracovaná hra se maximálně přibližuje reálným podmínkám běžného života.

Rovněž knižní trh nabízí několik publikací zaměřených na výchovu finanční gramotnosti. Velmi oblíbené jsou publikace „Bohatý táta, chudý táta“, „Cashflow kvadrant“ či „Bohaté dítě, chudé dítě“, které vydal americký investor Robert Kiyosaki. Kiyosaki se ve svých knihách zaměřuje na různé věkové skupiny, avšak kniha je primárně zaměřena k pochopení amerického daňového systému.

Pro podmínky české společnosti je velmi čtivým způsobem zpracovaná kniha Evy Martínkové „(Ne)máte peníze Co s tím?“, která se dotýká všech oblastí finančního hospo-

daření české rodiny. Od investic, půjček na pořízení bydlení přes pořízení zboží na úvěr až po přehled daňového systému platného na území České republiky.

Kniha „Tajný deník Barborky Syslové aneb Cesta k finanční nezávislosti“ pomáhá dětem získat náhled na svět peněz, pochopit jejich hodnotu. Děti spolu s rodiči prostřednictvím knihy zjistí, co je dobrý a co špatný dluh.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

Současný trh nabízí velké množství spotřebních produktů, k jejichž pořízení láká případné zájemce prostřednictvím reklam, uveřejňovaných v tisku, které dokáží mnohé občany přesvědčit o nutnosti pořízení prezentovaného produktu. V případě, že se na zamýšlenou obchodní transakci nedostává dostatek finančních prostředků, má finanční trh v nabídce mnoho produktů, které dokáží zmíněný problém nedostatku financí vyřešit. Nabízené finanční produkty jsou představovány jako velmi výhodné, ale ve skutečnosti tak tomu není. Za jeden z mnoha případů můžeme uvést reklamy, které nabízejí možnost, dle jejich reklamního sloganu „půjčit si peníze teď a splácet až za tři měsíce“. V souvislosti s takto prezentovanou reklamou si můžeme položit otázku, kolik jedinců si uvědomí nebezpečí, které je ukryto právě v těchto třech měsících. Nebezpečí, které spočívá ve skutečnosti, že jim právě v těchto třech měsících nabíhají úroky, které mohou vzhledem k výši půjčených financí mít nemalou hodnotu a půjčku podstatně navýšit.

Téma finanční gramotnosti (FG) bylo zvoleno z toho důvodu, že je známo mnoho případů občanů, kteří si nebyli schopni uvědomit riziko nekontrolovaného zadlužování, opožděných splátek či nevýhodných nebankovních půjček a v jeho důsledku rodina s malými dětmi přišla o svůj byt či dotyční museli na svou osobu vyhlásit insolvenční. Pokud by měli osvojeny základní znalosti z oblasti financí, byli vedeni k finanční zodpovědnosti a vytvořili si malé finanční zázemí, tak by dokázali předejít rizikům, která jsou spojena s nekontrolovaným zadlužováním.

Pro empirický výzkum na téma finanční gramotnosti jsme si vybrali žáky ve věkovém rozmezí 13.-15. roku věku, tedy žáci 8. tříd Základní školy Nádražní 5 ve Vyškově, kteří do rámcově vzdělávacího programu nemají zařazenu výuku finanční gramotnosti a 9. třídy Základní školy Nádražní 5 ve Vyškově a III. třídy Nižšího gymnázia ve Vyškově, kteří do rámcově vzdělávacího programu výuku finanční gramotnosti zařazenu mají.

4.1 Cíl výzkumu

Na začátku výzkumu jsme stanovili hlavní výzkumný cíl, kterým je zmapování finanční a ekonomické gramotnosti žáků věkové skupiny 13-15 let. Na základě takto stanoveného výzkumného cíle byla zformulována hlavní výzkumná otázka:

Je možné výchovou a výukou finanční gramotnosti předcházet problémům spojeným se zadlužováním?

K dosažení hlavního cíle byly stanoveny níže uvedené dílčí cíle:

1. Zmapovat základní znalosti žáků z oblasti financí.
2. Zjistit, zda jsou žáci schopni posoudit příjmy a výdaje domácnosti.
3. Zjistit, zda by žáci využili nabídky finančních produktů.

4.2 Výběr prvků do výzkumného vzorku a výzkumný vzorek

Pro výběr prvků do výzkumného vzorku byla použita metoda záměrného výběru – kvótní výběr a byly stanoveny dva kontrolní znaky (Chráška, 2007, s. 22-23):

- věkové složení 13-15 let;
- zařazení výuky finanční gramotnosti do RVP školy;
- nezařazení výuky finanční gramotnosti do RVP školy.

Výzkumný vzorek – základní soubor

Výzkumný vzorek tvoří žáci Nižších gymnázií a základních škol v okrese Vyškov v rozmezí věku 13-15 let, neboť v tomto věkovém období již chápou pojem výměny zboží za použití peněz a jejich získávání a jsou schopni posoudit negace, které přináší nekontrolované zadlužování. Finanční gramotnost je zařazena do RVP Nižšího gymnázia (NG) a její výuka je zařazena do předmětu Občanská výchova pro III. třídu (tercii) a do RVP základní školy, kde je její výuka zařazena do předmětu pracovní výchova pro 9. třídy.

Výzkumný vzorek – výběrový soubor

- 50 žáků 8. tříd Základní školy Nádražní 5 ve Vyškově, u kterých není zařazena výuka finanční gramotnosti do RVP školy.
- 25 žáků III. tříd Nižšího gymnázia ve Vyškově, u kterých je zařazena výuka finanční gramotnosti do RVP školy.
- 25 žáků 9. třídy Základní školy Nádražní 5 ve Vyškově, u kterých je zařazena výuka finanční gramotnosti do RVP školy.

4.3 Metody sběru dat

Za účelem výzkumu zmapování ekonomické a finanční gramotnosti žáků věkové skupiny 13-15 let jsme zvolili popisný kvantitativní výzkum. Pro sběr dat jsme zvolili **dotazníkovou metodu**, která nám umožnila získat informace od většího počtu respondentů.

Při sestavování dotazníku jsme použili otázky:

- uzavřené (strukturované) dichotomické;
- uzavřené (strukturované) polytomické;
- stupnicové položky.

K sestavení dotazníku (příloha P I) bylo zformulováno 23 položek, jež byly vytvořeny pro účely zkoumání ekonomické a finanční gramotnosti žáků. Dotazník byl respondentům předložen v listinné formě jako soubor průvodního listu o jedné straně a dvou oboustranně vytištěných listů formátu A4. Z celkového počtu dotazníkových položek zjišťují profil žáka položky 1-5, zmapování základních znalostí žáků z oblasti financí položky 6, 8, 11, 13, 17 a 19. Pro zjištění schopnosti žáků posoudit příjmy a výdaje domácnosti byly zařazeny položky 7, 12, 15, 21, 23 a pro zjištění, zda by žáci využili finančních produktů položky 9, 10, 14, 16, 18, 20 a 22.

Dále bylo nutné zjistit dobu potřebnou pro vyplnění dotazníku. Pro povolení výzkumu na školách byl ze strany vedení škol vznesen požadavek, aby výzkum časově nenarušil výuku o více než jednu vyučovací hodinu.

4.4 Předvýzkum

Před zahájením vlastního výzkumu byl proveden předvýzkum, jehož cílem bylo ověření správné formulace dotazníkových položek na téma ekonomické a finanční gramotnosti tak, aby byly pro věkovou skupinu 13-15 let srozumitelné. Za tímto účelem byli osloveni 2 žáci 8. třídy základní školy a 2 žáci III. třídy Nižšího gymnázia.

4.5 Průběh výzkumu

Dotazník byl vyplňován anonymně a po dohodě s ředitelstvím gymnázia a základní školy předložen žákům k vyplnění jejich třídními učiteli. V úvodu byl žákům vysvětlen důvod výzkumu a poté byli požádáni o pozorné pročtení dotazníku a vyplnění všech odpovědí. Anonymita spolu s přítomností známé osoby, v tomto případě třídního učitele, byla zvolena z důvodu vytvoření klidného prostředí, ve kterém by žáci (respondenti) nebyli stresováni. Rovněž byli opakovaně ujištěni o anonymitě dotazníku, čímž byla eliminována obava, že by jejich vlastní postoje a názory byly zveřejněny. Tím byla zvýšena pravděpodobnost získání pravdivých odpovědí. S laskavým dovolením třídních učitelů byla umožněna přítomnost výzkumníka při jeho vyplňování.

K výzkumu bylo použito 100 dotazníků. Ihned po ukončení sběru dat odevzdali žáci dotazníky třídnímu učiteli, čímž byla zaručena jejich 100% návratnost. Následně byly zkontrolovány všechny odpovědi a 4 dotazníky byly vyloučeny z důvodu nevyplněných odpovědí. Analýze podle stanovených dílčích cílů jsme tudíž podrobili data získaná od 96 respondentů, která byla utříděna pomocí tzv. čárkovací metody a zpracována do tabulek četností znázorněných v grafech. (Chráška, 2007, s. 40)

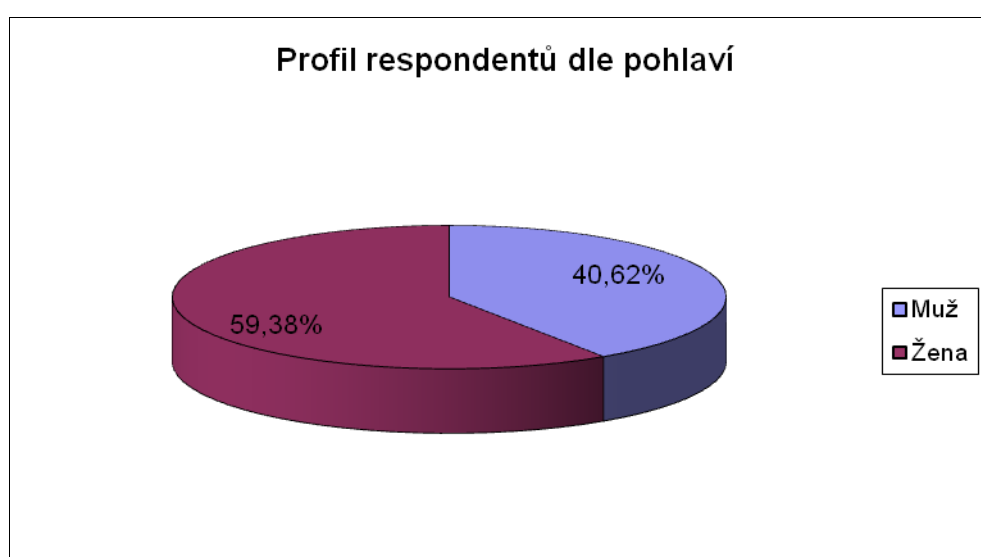
4.6 Profil respondentů

Pro zjištění profilu respondentů byly stanoveny dotazníkové položky zjišťující pohlaví, věk, školní zařízení a jejich rodinné zázemí. Celkový počet respondentů, kteří pro vý-

zkum poskytli odpovědi, je 96 (tabulka 1, graf 1), z toho 39 chlapců (40,62 %) a 57 dívek (59,38 %).

Tabulka 1 Profil respondentů dle pohlaví

Pohlaví respondentů	Četnost	
	absolutní	relativní
Muž	39	59,38 %
Žena	57	40,62 %
Celkem	96	100 %

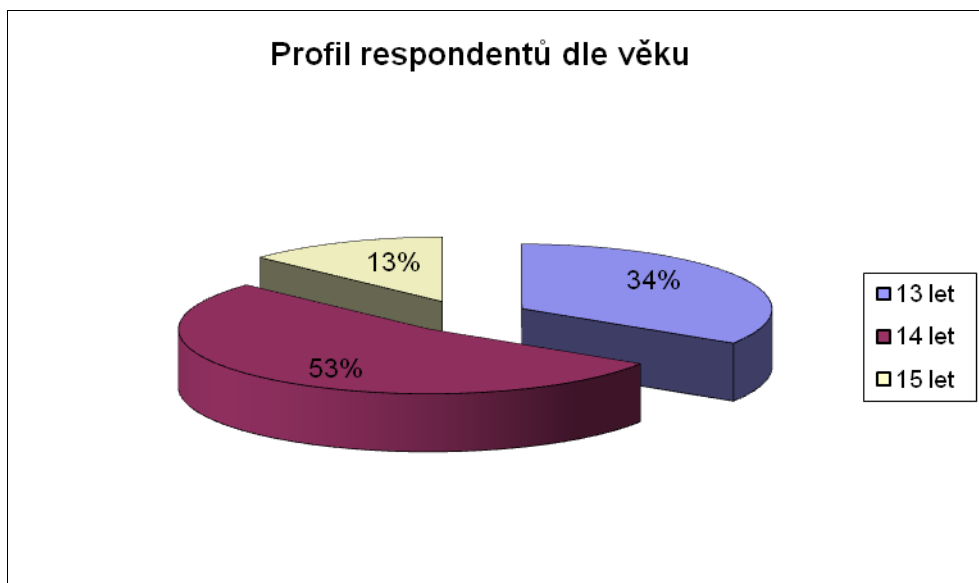

Graf 1 Profil respondentů dle pohlaví

Porovnáme-li výběrový soubor podle věku respondentů (tabulka 2, graf 2) zjistíme, že nejvíce je zastoupena věková kategorie 14 let, kterou tvoří 51 žák (53 %), po té věková kategorie 13 let, kterou tvoří 32 žáci (34 %) a nejmenší skupinu tvoří věková kategorie 15 let v počtu 13 žáků (13 %).

Tabulka 2 Profil respondentů podle věku

Věk respondentů	Četnost	
	absolutní	relativní
13 let	32	34 %
14 let	51	53 %
15 let	13	13 %
Celkem	96	100 %

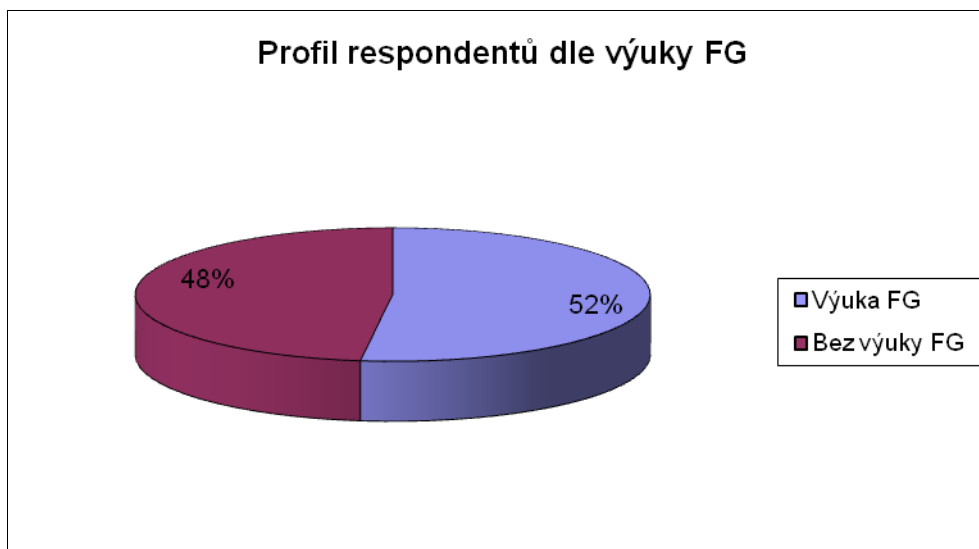

Graf 2 Profil respondentů podle věku

Na základě vyhodnocení výsledků dotazníku byl zjištěn podíl respondentů, kteří již absolvovali výuku finanční gramotnosti a získali vědomosti týkající se oblasti financí, a respondentů, kteří předmět zaměřený na výuku finanční gramotnosti budou mít zařazený do výuky až ve vyšším ročníku (tabulka 3, graf 3).

Tabulka 3 Profil respondentů podle výuky finanční gramotnosti

Finanční gramotnost ve výuce	Četnost	
	absolutní	relativní
Výuka FG	50	52 %
Bez výuky FG	46	48 %
Celkem	96	100 %

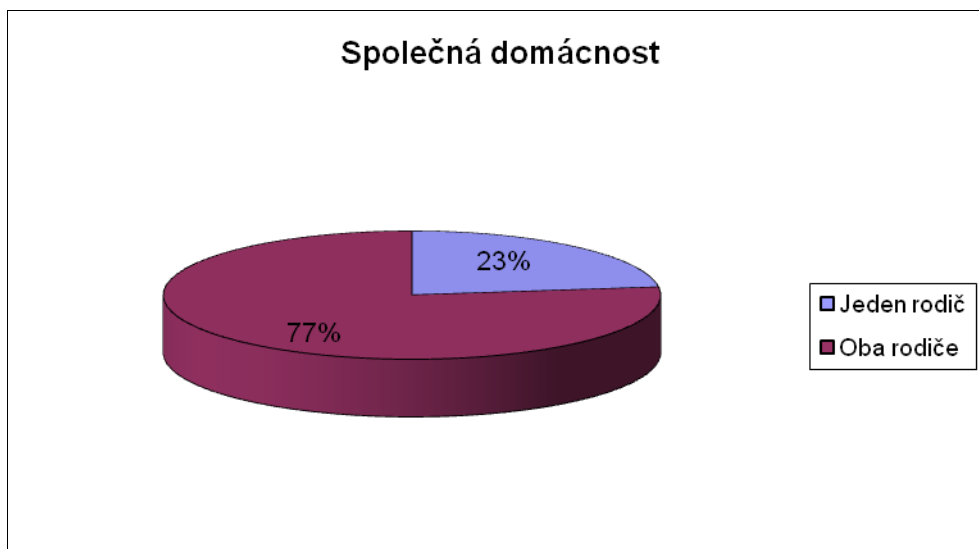

Graf 3 Profil respondentů podle výuky finanční gramotnosti

Zabezpečování potřeb členů rodiny je závislé na celkovém příjmu, který rodina získá do svého společného rozpočtu. V případě, že se jedná o rodinu úplnou, lze předpokládat, že její příjmy jsou vyšší než příjmy rodiny neúplné. Domácnost s jedním rodičem musí mnohem více dbát na účelovost svých výdajů. Z pohledu financí nastává obdobný model i u rodiny, kde je zaměstnán pouze jeden z rodičů. Příjem do rodiny je v tomto případě rovněž snížen o předpokládaný příjem druhého z rodičů. Rodina, ve které by byli bez příjmu oba rodiče, by se nacházela na hranici hmotné nouze (tabulka 4, graf 4).

Tabulka 4 Profil respondentů podle příjmů rodiny do společné domácnosti

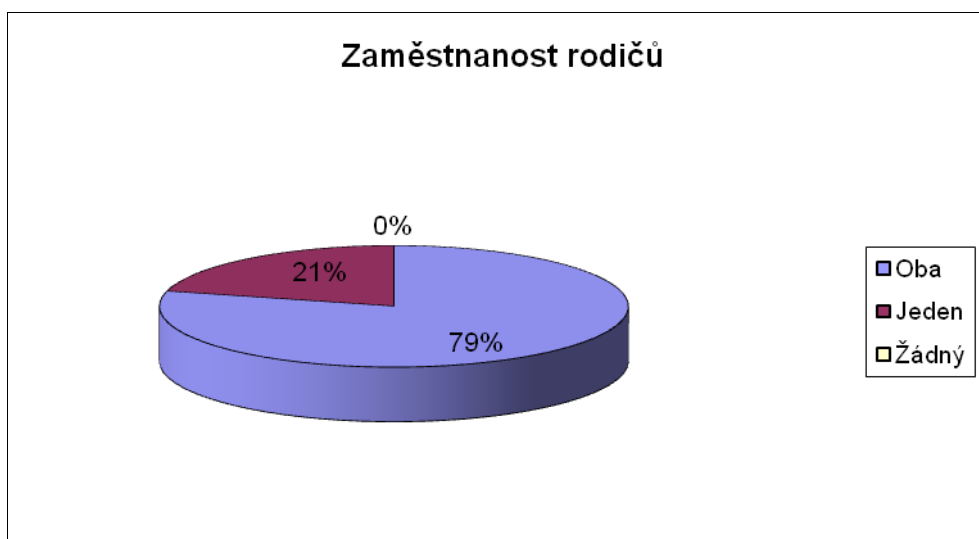
Společná domácnost	Četnost	
	absolutní	relativní
Oba rodiče	74	77 %
Jeden rodič	22	23 %
Celkem	96	100 %

Graf 4 Profil respondentů podle příjmů rodiny do společné domácnosti

Tabulka 5 Zaměstnanost rodičů

Profil respondentů zaměstnanost rodičů	Četnost	
	absolutní	relativní
Oba rodiče	76	79 %
Jeden rodič	20	21 %
Žádný rodič	0	0 %
Celkem	96	100 %

Graf 5 Zaměstnanost rodičů

Z výzkumu vyplývá, že z celkového počtu dotazovaných 77 % žije v úplné rodině a 23 % v rodině neúplné, z toho 79 % respondentů má zaměstnané oba rodiče a 21 % má výdělečně činného alespoň jednoho z rodičů. Případ, že by byli nezaměstnaní oba rodiče, se v tomto dotazníkovém šetření nevyskytl.

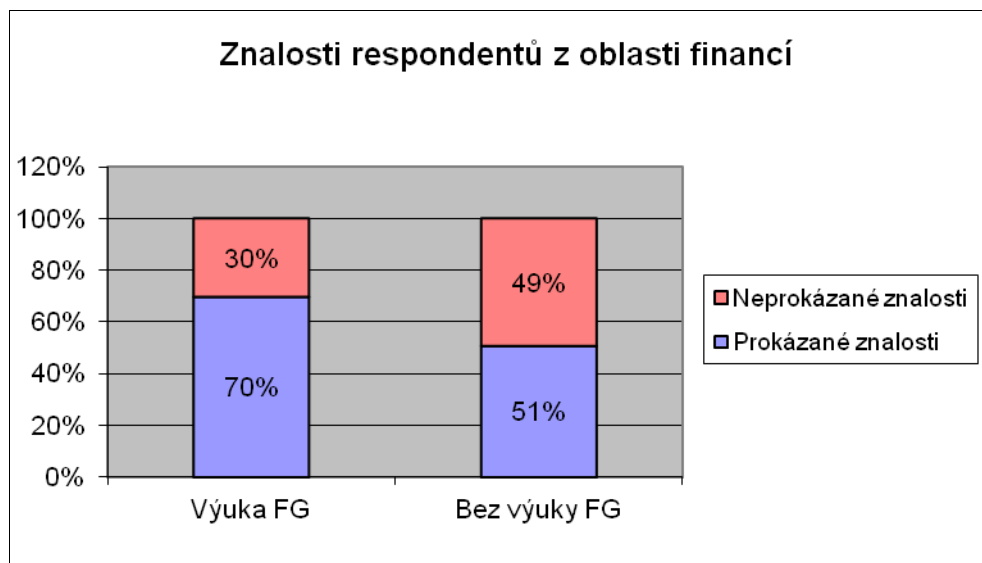
4.7 Znalosti respondentů z oblasti financí

Každý občan by měl mít základní znalosti z oblasti financí. Čím dříve potřebné základní vědomosti získá, tím více je může rozvíjet a osvojovat si finanční zákonitosti, které jsou ve své podstatě neměnné. Otázky v dotazníku zaměřující se na tento dílčí cíl se týkaly nejen osobností, které jsou úzce spjaty s finanční oblastí, ale i znalosti pojmů jako je rodinný majetek, příjem nebo znalost základních druhů daní, které se vyskytují v naší ekonomice.

Na šest otázek, zjišťujících znalosti z oblasti financí, bylo 352 správných odpovědí, z nichž 210 správných odpovědí bylo od respondentů, kteří již měli výuku FG, což je 70 % a 142 správných odpovědí (51 %) od respondentů, kteří výuku FG ještě neměli.

Tabulka 6 Znalosti respondentů z oblasti financí

Znalosti respondentů	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Prokázané znalosti	210	70 %	142	51 %
Neprokázané znalosti	90	30 %	134	49 %
Celkem	300	100 %	276	100 %

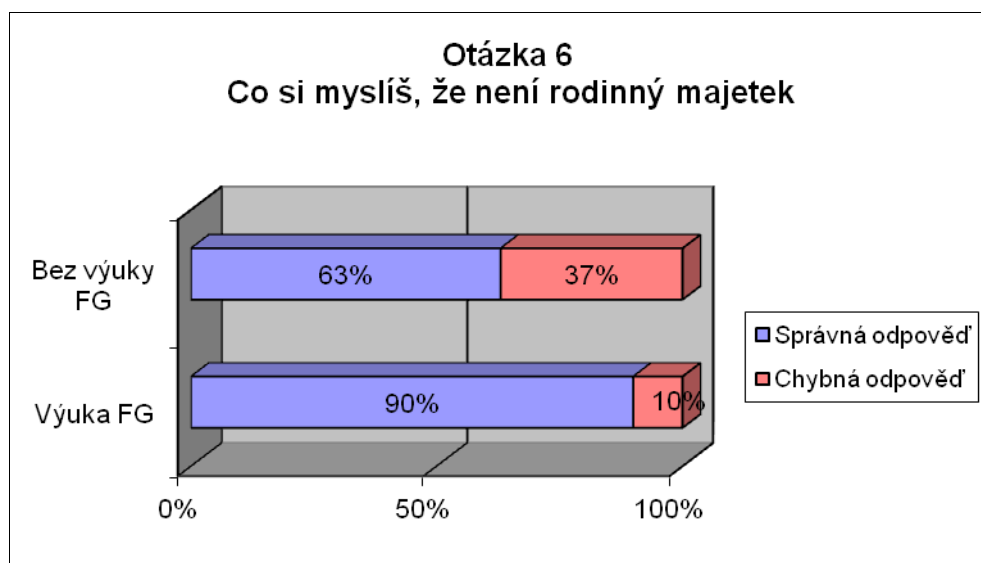

Graf 6 Znalosti respondentů z oblasti financí

Otázka č. 6 „Co si myslíš, že není rodinný majetek?“ zjišťovala, zda jsou respondenti schopni rozlišit, co z uvedených komodit patří do rodinného majetku a tvoří její aktiva a co nelze považovat za vlastnictví rodiny.

Tabulka 7 Co si myslíš, že není rodinný majetek

Otázka č. 6	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Správná odpověď	45	90 %	29	63 %
Chybná odpověď	5	10 %	17	37 %
Celkem	50	100 %	46	100 %

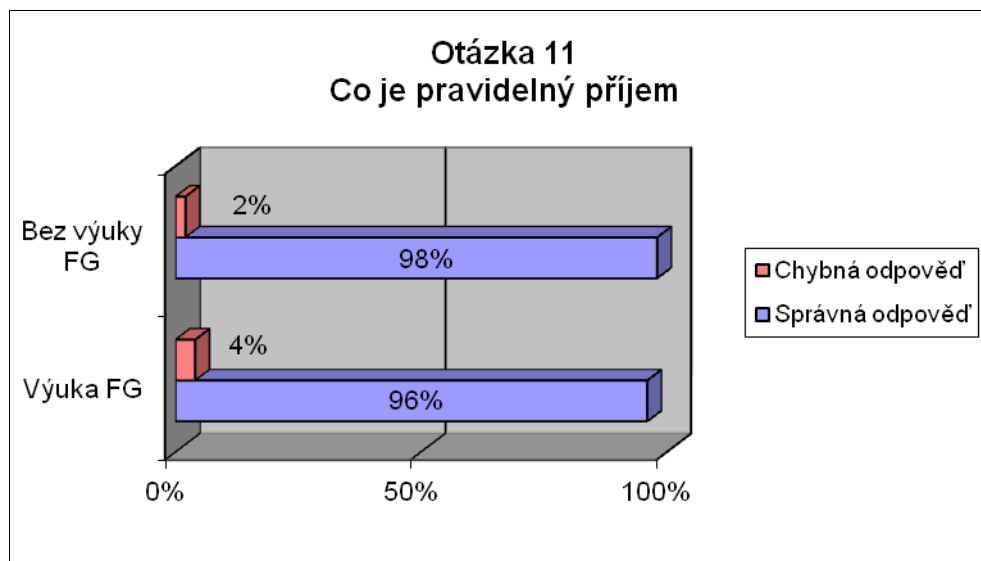

Graf 7 Co si myslíš, že není rodinný majetek

74 respondentů správně odpovědělo, že půjčka na auto není aktivem rodiny, že se jedná o produkt, který je nutno splácet a tudíž z rodinného rozpočtu odčerpává finanční prostředky. Odpovědi žáků, kteří mají zařazenu výuku finanční gramotnosti, měly 90% úspěšnost a odpovědi žáků bez výuky finanční gramotnosti 63% úspěšnost. Relativně nízký rozdíl mezi oběma porovnávanými skupinami spíše dokazuje, že představu dětí o tom, co tvoří rodinný majetek, utváří nejen výuka ve školním prostředí, ale i výchova v rodinném prostředí, což se týká i otázky č. 11 „Co je pravidelný příjem?“.

Tabulka 8 Co je pravidelný příjem

Otázka 11	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Správná odpověď	48	96 %	45	98 %
Chybná odpověď	2	4 %	1	2 %
Celkem	50	100 %	46	100 %

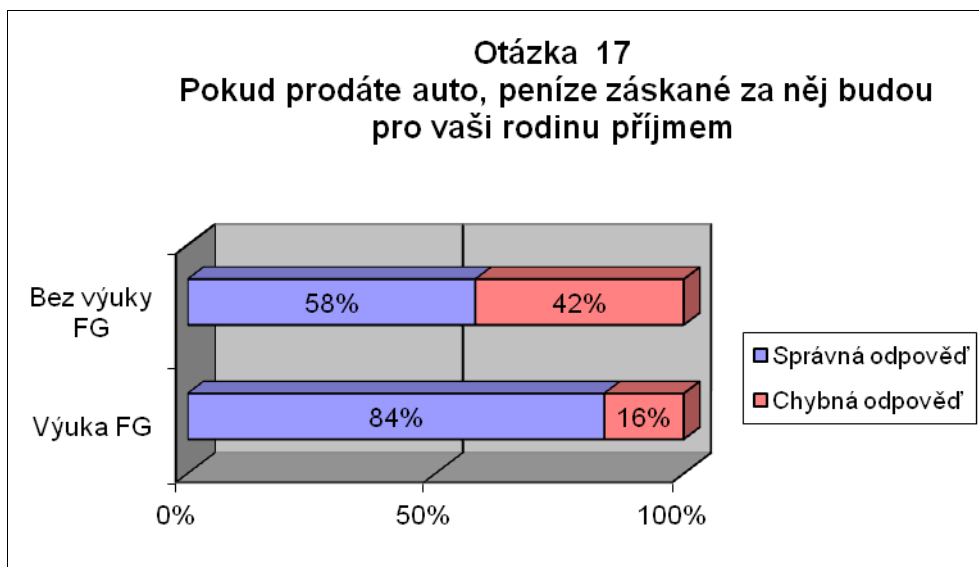

Graf 8 Co je pravidelný příjem

Znalost správné odpovědi týkající se příjmu projevilo nejen 98 % respondentů účastnících se výuky finanční gramotnosti, ale i 96 % respondentů, kteří se její výuky ještě nezúčastnili.

Tabulka 9 Pokud prodáte auto, peníze získané za něj budou pro vaši rodinu příjmem

Otázka 17	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Správná odpověď	42	84 %	27	58 %
Chybná odpověď	8	16 %	19	42 %
Celkem	50	100 %	46	100 %

Graf 9 Pokud prodáte auto, peníze získané za něj budou pro vaši rodinu příjmem

Zřetelný vliv výuky finanční gramotnosti je patrný u otázky č. 17 „Pokud prodáte auto, peníze získané za něj budou pro vaši rodinu příjmem“, kdy respondenti 9. tříd základní školy a nižšího gymnázia odpověděli správně v 84 %, tj. tento příjem je jednorázový. Žáci 8. tříd odpověděli správně pouze v 58 %. Ještě nebyli schopni rozlišit pojmy jako je příjem nepravidelný či jednorázový. Rozdíl mezi skupinami je u správných odpovědí 26 %.

4.8 Schopnost posouzení příjmů a výdajů domácnosti

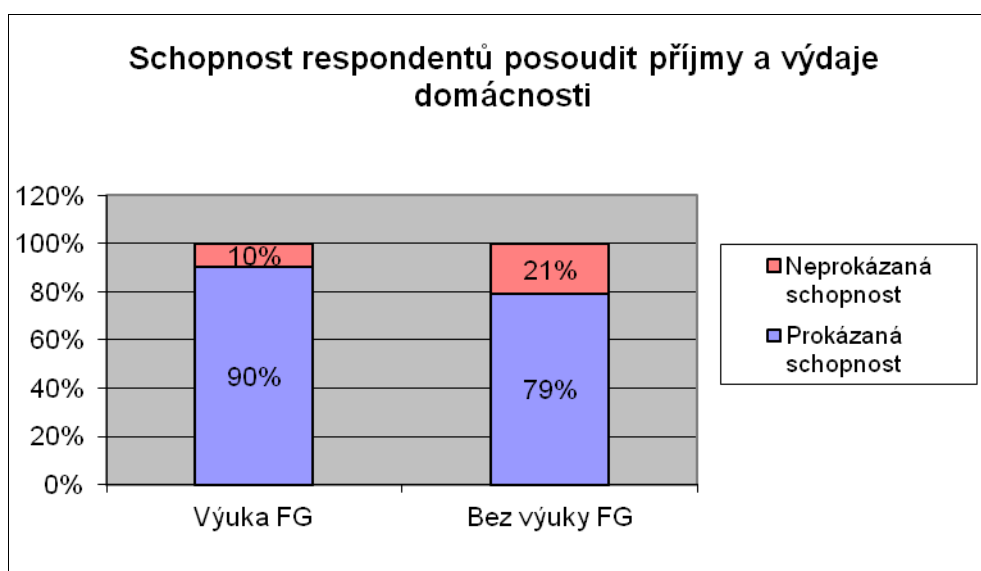
Sestavení vyrovnaného domácího rozpočtu představuje dovednost správně posoudit příjmy pravidelně plynoucí do domácnosti a její výdaje. Zejména výdajům domácnosti je důležité věnovat zvýšenou pozornost. Osvojení si této dovednosti lze považovat za primární prevenci před předlužením rodin vedoucích v některých případech i k osobnímu bankrotu.

V pěti otázkách zkoumajících schopnosti žáků správně posoudit reálné příjmy i výdaje domácnosti se respondenti vyjadřují ke své představě o přebytku, či pořadí důležitosti výdajů. Rozhodují, kterou platbu by vyřadili z důvodů úspor či zda jsou schopni vytvořený přebytek ušetřit.

Porovnáním výsledků správných odpovědí všech respondentů u tohoto dílčího cíle je rozdíl mezi skupinou, která má zařazenu výuku finanční gramotnosti a skupinou, která ji ještě zařazenu nemá 11 %.

Tabulka 10 Schopnost respondentů posoudit příjmy a výdaje

Posouzení příjmů a výdajů	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Prokázaná schopnost	226	90 %	181	79 %
Neprokázaná schopnost	24	10 %	49	21 %
Celkem	250	100 %	230	100 %

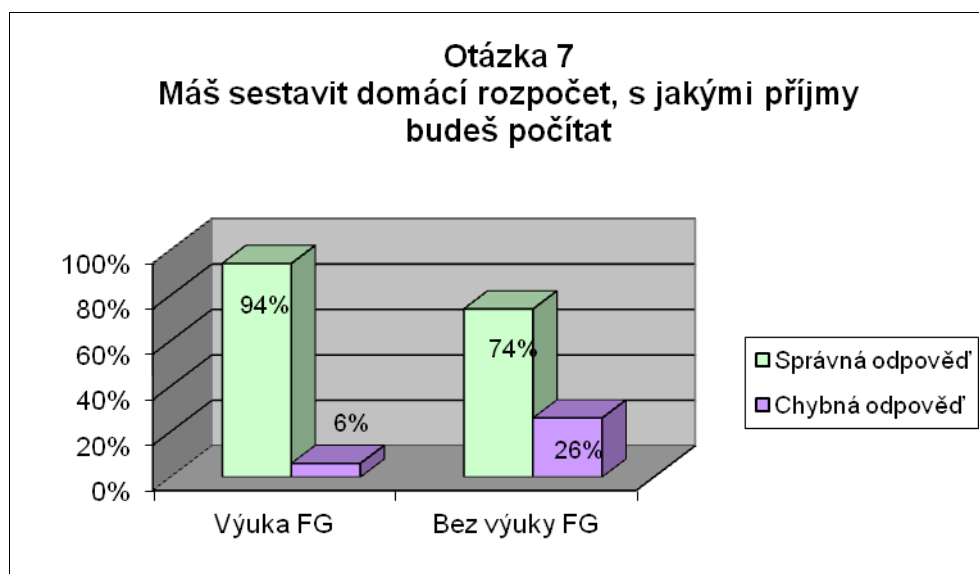
Graf 10 Schopnost respondentů posoudit příjmy a výdaje

V celkovém hodnocení by správně dokázalo posoudit příjmy a výdaje domácnosti ze 407 správných odpovědí 90 % z dotazovaných žáků 9. tříd ZŠ a III. tříd NG a 79 % žáků 8. tříd ZŠ.

Správná odpověď dotazníkové otázky č. 7 představuje důležitou znalost při sestavování domácího rozpočtu. Je nutné si uvědomit, že příjmy, se kterými můžeme počítat, představují jen ty skutečně zaručené, a tím je pouze příjem ze zaměstnání. Nelze počítat s výhrou ve sportce ani s odměnami, které nemusí být vyplaceny.

Tabulka 11 Máš sestavit domácí rozpočet, s jakými příjmy budeš počítat

Otázka 7	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Správná odpověď	47	94%	34	74%
Chybná odpověď	3	6%	12	26%
Celkem	50	100%	46	100%

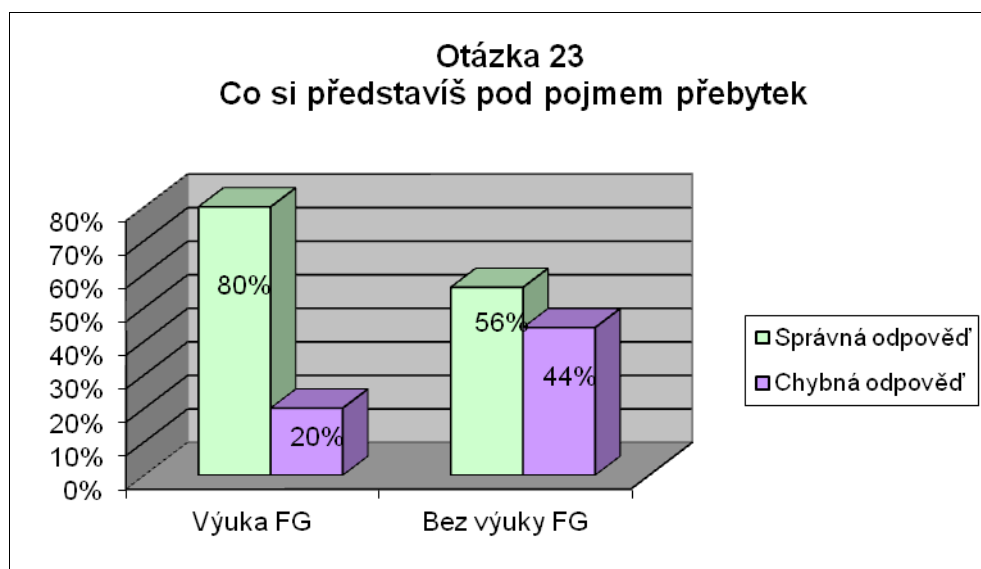
Graf 11 Máš sestavit domácí rozpočet, s jakými příjmy budeš počítat

Pozitivní vliv výuky finanční gramotnosti se u otázky č. 7 výrazně projevil, a to rozdílem 20 %. Žáci patřící do skupiny s její výukou v 94 % odpověděli správně, že musí počítat pouze s příjmy ze zaměstnání, možnost příjmů navýšených o odměny zvolilo pouze 6 %. Ve skupině žáků, kteří finanční gramotnost dosud neprobírali, by s příjmy ze zaměstnání počítalo 74 %.

U otázky č. 23 se také projevuje vliv výuky finanční gramotnosti, neboť respondenti dokázali správně určit, že přebytek vzniká, je-li příjem vyšší než výdaj. Při porovnání správných odpovědí je jejich počet vyšší u tříd, které mají výuku finanční gramotnosti (80 %) než u tříd, které výuku dosud neměly (56 %).

Tabulka 12 Co si představíš pod pojmem přebytek

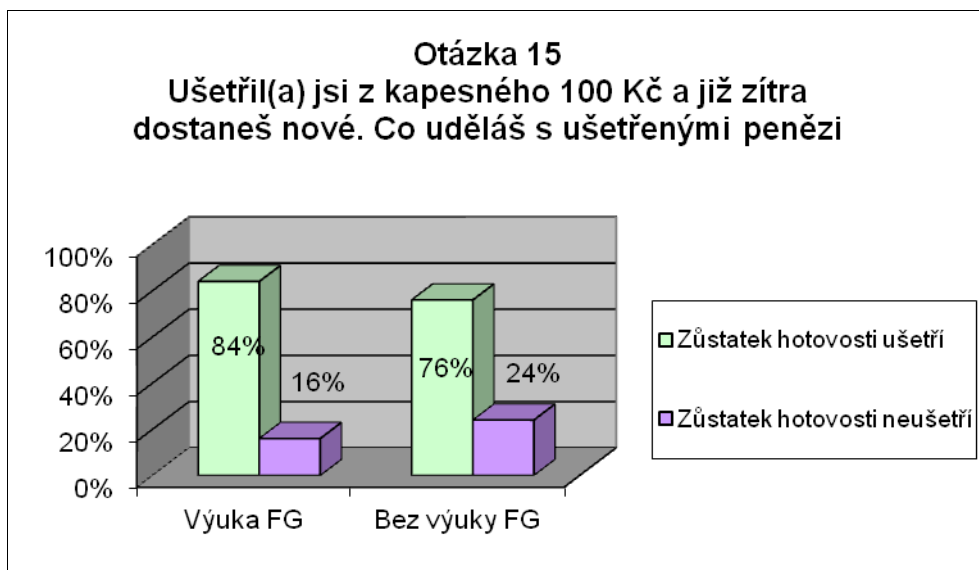
Otázka 23	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Správná odpověď	40	80 %	26	56 %
Chybná odpověď	10	20 %	20	44 %
Celkem	50	100 %	46	100 %

Graf 12 Co si představíš pod pojmem přebytek

Otázka č. 15 zjišťuje, zda respondenti mají tendenci (za předpokladu, že v příslušném období ušetří část ze získaných finančních prostředků) si vytvářet finanční rezervu. Na položenou otázku odpovědělo správně 84 % respondentů ze III. tříd NG a 9. tříd ZŠ a 76 % respondentů z 8. tříd ZŠ.

Tabulka 13 Ušetřil(a) jsi z kapesného 100 Kč a již zítra dostaneš nové. Co uděláš s ušetřenými penězi

Otázka 15	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Zůstatek hotovosti ušetří	42	84 %	35	76 %
Zůstatek hotovosti neušetří	8	16 %	11	24 %
Celkem	50	100 %	46	100 %

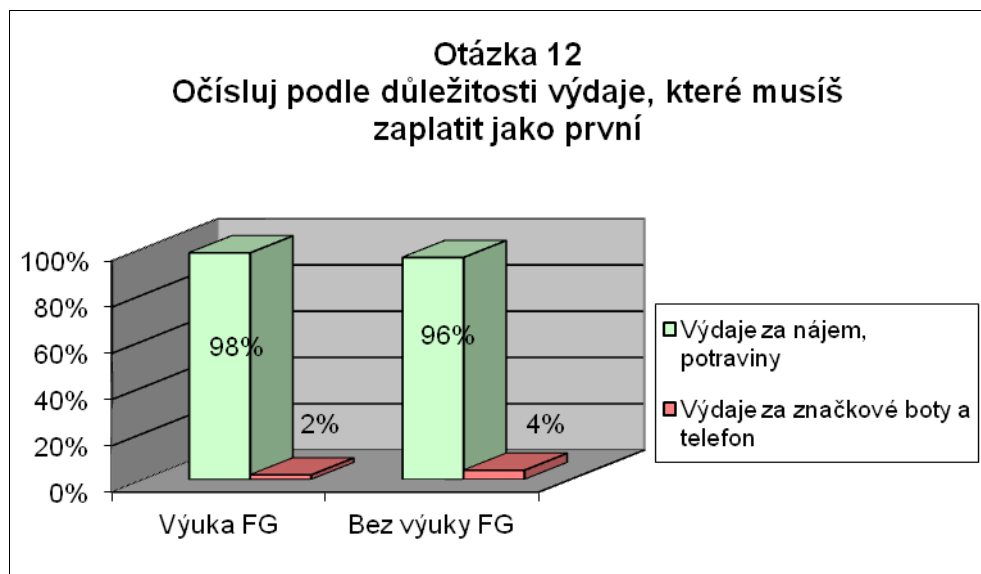
Graf 13 Ušetřil(a) jsi z kapesného 100 Kč a již zítra dostaneš nové. Co uděláš s ušetřenými penězi

Ve vyhodnocení této otázky se projevuje mimo vliv výuky i vliv výchovy. Výsledky také mohla ovlivnit snaha dětí si našetřit na nějaký výrobek, po kterém touží. I přes tuto skutečnost mají respondenti ze skupiny s výukou finanční gramotnosti o 8 % víc správných odpovědí.

Dotazníková otázka č. 12 se zaměřuje na schopnost respondentů správně posoudit výdaje podle důležitosti. Správné posouzení výdajů a schopnost vyloučit výdaje, které nejsou důležité, je předpokladem vyrovnaného hospodaření jedince či rodiny.

Tabulka 14 Očíslij podle důležitosti výdaje, které musíš zaplatit jako první

Otázka 12	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Výdaje za nájem a potraviny	49	98 %	44	96 %
Výdaje za značkové boty a telefon	1	2 %	2	4 %
Celkem	50	100 %	46	100 %

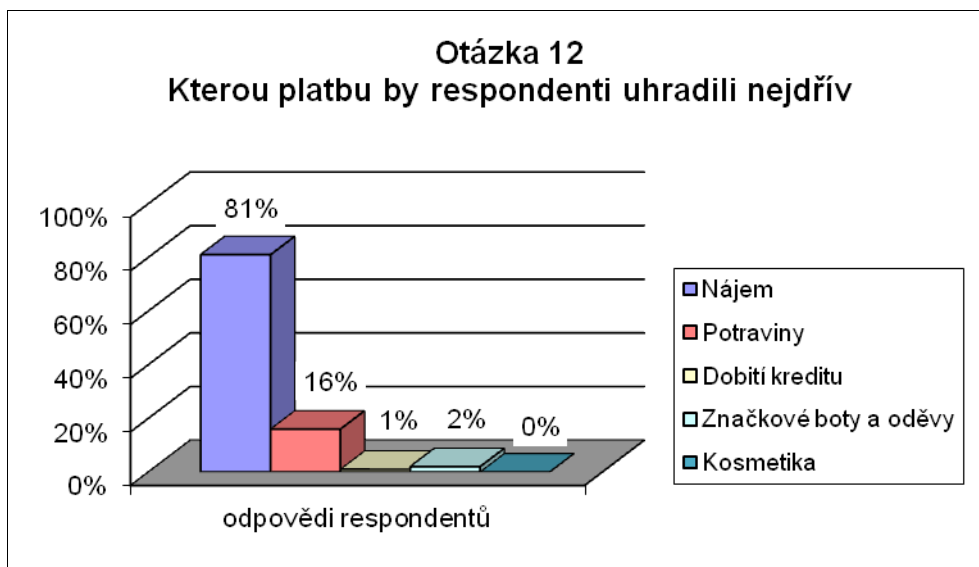

Graf 14 Očíslej podle důležitosti výdaje, které musíš zaplatit jako první

Na výše uvedenou dotazníkovou otázku byly odpovědi od obou skupin respondentů téměř shodné. Všichni dotazovaní odpověděli, že nejdůležitějšími výdaji, které je nutno uhradit nejdříve, jsou výdaje za nájemné a potraviny. Rozdíl mezi skupinami činil pouhá 2 %. Z tohoto důvodu byla dotazníková otázka dále utříděna podle jednotlivých preferencí.

Tabulka 15 Kterou platbu by respondenti uhradili nejdřív

Otázka 12	Četnost	
	absolutní	relativní
Nájem	78	81 %
Potraviny	15	16 %
Dobití kreditu	1	1 %
Značkové boty nebo oděv	2	2 %
Kosmetika	0	0 %
Celkem	96	100 %

Graf 15 Kterou platbu by respondenti uhradili nejdřív

Z tabulky 15 vyplývá, že z celkového počtu 96 dotazovaných by 78 žáků (81 %) nejdříve uhradilo platby za nájemné, 15 žáků (16 %) za potraviny, 1 žák (1 %) by nejdříve zakoupil kredit na mobilní telefon a 2 žáci (2 %) by upřednostňovali nákup značkových bot či oděvů. Nákup kosmetiky by neupřednostnil žádný z dotazovaných. Porovnání pořadí odpovědí jednotlivých respondentů je vyčísleno v tabulce 16. Jak z uvedené tabulky vyplývá, výdaje za nájemné by žáci uhradili nejdříve, poté následují výdaje za potraviny. Třetí pořadí náleží výdajům za kredit na mobilní telefon, čtvrté za kosmetiku a poslední pořadí nákupu značkových bot nebo oděvů.

Tabulka 16 Platby dle povahy

Platby dle povahy	Pořadí					Četnost	Průměrné pořadí
	1	2	3	4	5		
1. Platba nájmu	78	16	1	1	0	96	1,21
2. Platby za nákup potravin	15	79	0	0	2	96	1,93
3. Platby za kredit pro mobilní telefon	1	0	68	18	9	96	3,35
4. Nákup kosmetiky	0	1	19	39	37	96	4,16
5. Nákup značkových bot, oděvu	2	0	8	38	48	96	4,35

Z porovnání jednotlivých odpovědí vyplývá, že rozdíl mezi oběma vyhodnocovanými skupinami je minimální. Na volbu odpovědi má pravěpodobně velký vliv i výchova, kdy

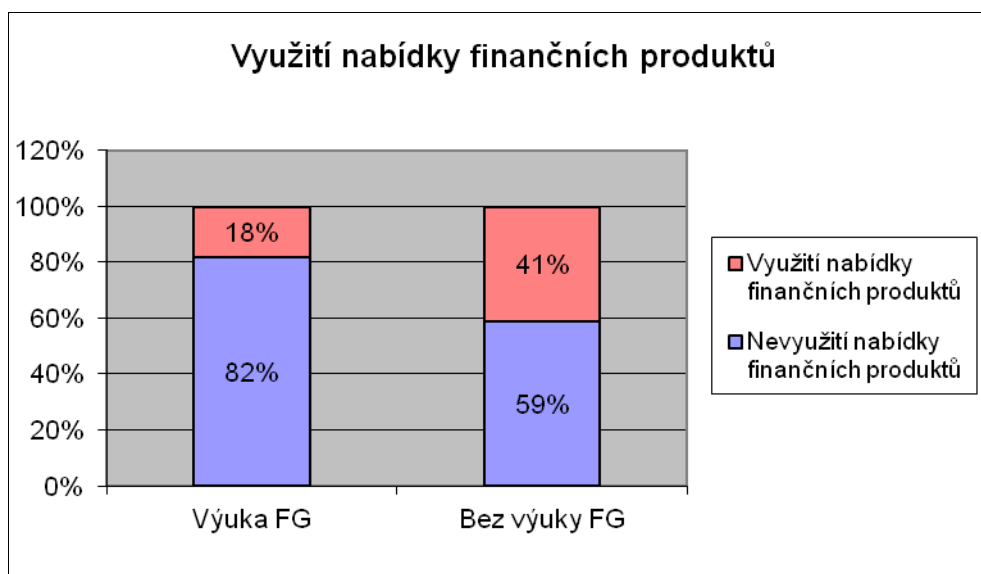
děti mají znalosti o prioritě úhrady důležitých výdajů, kterými bezesporu jsou výdaje za nájem a potraviny, převzaty od svých rodičů.

4.9 Nabídky finančních produktů a jejich případné využití

Zaměření výzkumu u třetího dílčího cíle se týká zjištění názorů a postojů mladých respondentů na využívání finančních produktů, kterých je v současné době na finančním trhu velké množství. Sedm otázek je zaměřeno na postoj i ochotu respondentů k jejich využití, a to i za situace, kdy je jim nabízena jiná alternativa řešení dané otázky. Dotazníkové otázky dále zjišťují znalost ukazatelů výše úroku při sjednávání úvěrů i způsob jednání respondentů s poskytovatelem úvěru či půjčky v případě finančního nedostatku.

Tabulka 17 Využití nabídky finančních produktů

Využití nabídky finančních produktů	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Využití nabídky finančních produktů	65	18 %	132	41 %
Nevyužití nabídky finančních produktů	285	82 %	190	59 %
Celkem	350	100 %	322	100 %

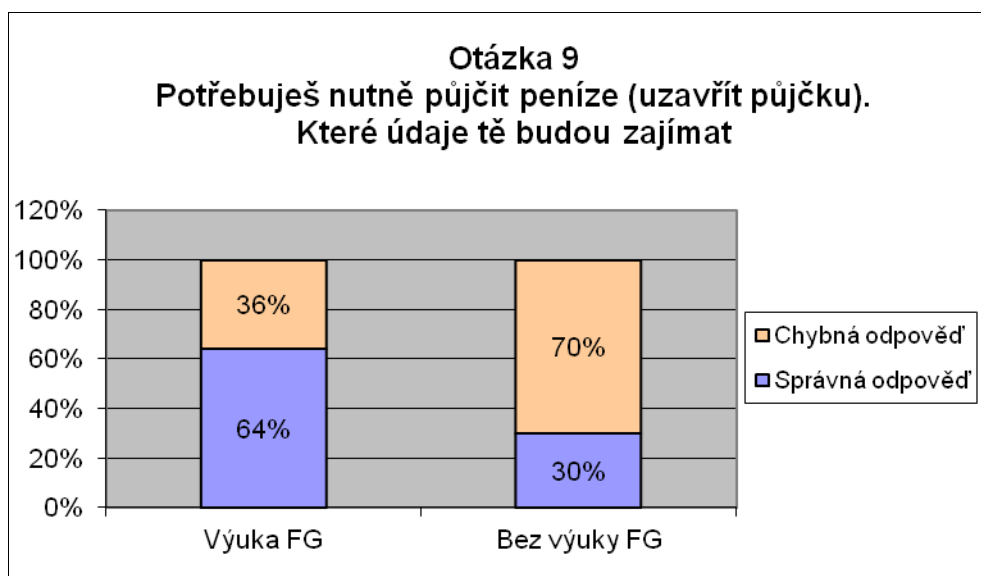
Graf 16 Využití nabídky finančních produktů

U třetího dílčího cíle se nejvíce projevuje pozitivní dopad výuky finanční gramotnosti na náhled mladé generace na zadlužování, což ukazuje rozdíl 23 % u celkového počtu respondentů, kteří by nabízené produkty nevyužili. Počet správných odpovědí byl 475, z nichž u žáků se zařazenou výukou FG se jednalo o 82 % a u žáků 8. tříd, kteří výuku na téma FG dosud neměli 59 %.

Dotazníková otázka č. 9 je zaměřena na znalosti náležitostí u uzavíraných půjček, které mohou negativně ovlivnit celkovou výši závazku.

Tabulka 18 Potřebuješ nutně půjčit peníze (uzavřít) půjčku. Které údaje tě budou zajímat

Otázka 9	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Správná odpověď	32	64 %	14	30 %
Chybná odpověď	18	36 %	32	70 %
Celkem	50	100 %	46	100 %

Graf 17 Potřebuješ nutně půjčit peníze (uzavřít) půjčku. Které údaje tě budou zajímat

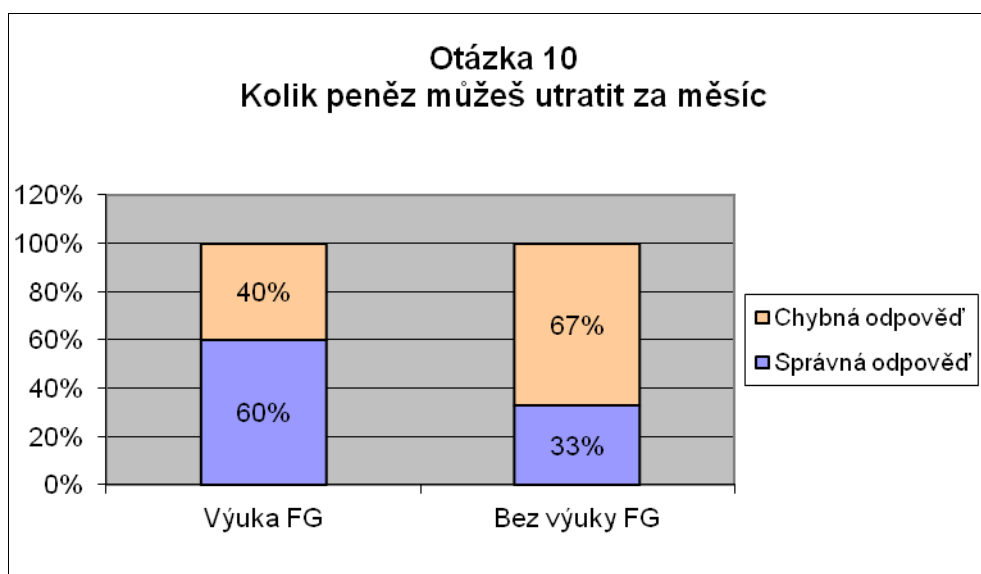
Žáci 9. tříd ZŠ a III. tříd NG (64 %) prokázali oproti žákům 8. tříd ZŠ (30 %) dvojnásobnou převahu znalostí, neboť při uzavírání půjček by je zajímala skutečnost, o kolik procent budou nuceni vypůjčenou částku přeplatit, což znamená, že se ve výuce již setkali s pojmem RPSN. Lze předpokládat, že podle výše RPSN si dokáží spočítat výši skutečně

vynaložených nákladů požadovaného finančního produktu a dle jejich výše se rozhodnout, od kterého poskytovatele bude výhodnější si požadovaný produkt sjednat.

Otázka č. 10 by svým obsahem mohla být využita i pro dílčí cíl zjišťující schopnosti posouzení příjmů a výdajů domácnosti, ale byla zařazena do dílčího cíle zjišťujícího využívání finančních produktů. V této otázce měli respondenti určit, kolik peněz mohou utratit za měsíc a z nabízených odpovědí správně posoudit, že jen takovou částku, která jim zůstane po odečtení všech výdajů. Pouze v takovém případě by nebyli nuceni využívat různých finančních produktů typu kontokorentu, kreditních karet či různých půjček. Schopnost správně posoudit své výdaje je totiž velmi důležitá pro zodpovědnou správu svých nebo rodinných financí.

Tabulka 19 Kolik peněz můžeš utratit za měsíc

Otázka 10	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Správná odpověď	30	60 %	15	33 %
Chybná odpověď	20	40 %	31	67 %
Celkem	50	100 %	46	100 %

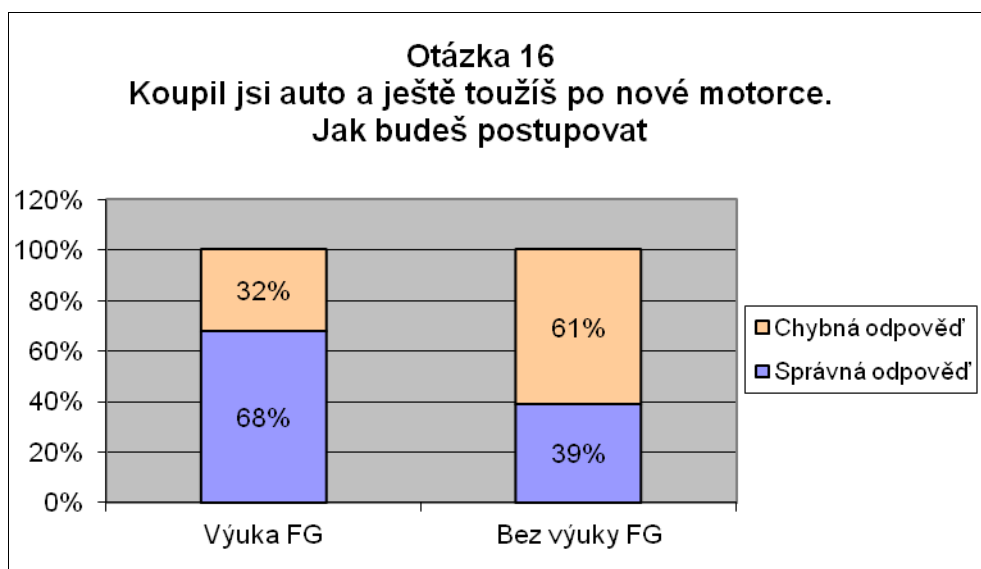
Graf 18 Kolik peněz můžeš utratit za měsíc

Rozdíl v kladných odpovědích (27 %) naznačuje, že i v oblasti vytváření rezerv se výrazněji projevila pozitivní dopad výuky finanční gramotnosti.

O názorech respondentů na využívání finančních produktů vyskytujících se na trhu vypovídá dotazníková otázka č. 16, kdy 68 % respondentů z řad žáků majících výuku FG by se snažili zamýšlenou koupi produktu řešit financováním z vlastních zdrojů. Stejného názoru je 39 % žáků, kteří výuku FG ještě neprobírali.

Tabulka 20 Koupil jsi auto a ještě toužíš po nové motorce. Jak budeš postupovat

Otázka 16	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Správná odpověď	34	68 %	18	39 %
Chybná odpověď	16	32 %	28	61 %
Celkem	50	100 %	46	100 %

Graf 19 Koupil jsi auto a ještě toužíš po nové motorce. Jak budeš postupovat

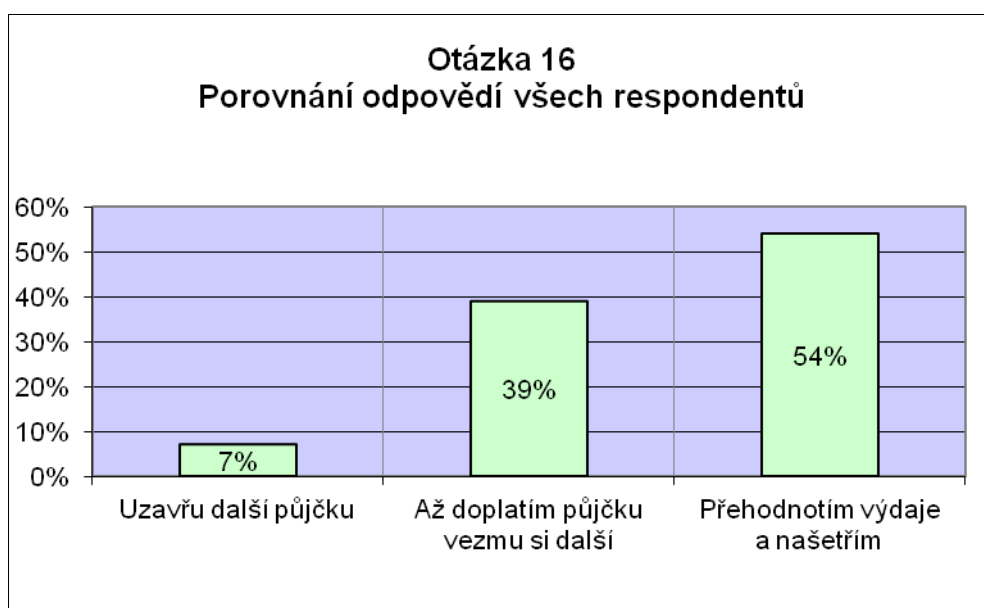
Vyhodnocení dotazníkové otázky č. 16 opět poukazuje na rozdíl mezi jednotlivými odpověďmi, které byly vyhodnoceny správně. Žáci se zařazenou výukou finanční gramotnosti byli ve svých odpovědích o 29 % úspěšnější.

Porovnáním jednotlivých odpovědí (graf 20) zjistíme, že 54 % z celkového počtu respondentů by nevyužilo žádného z nabízených finančních produktů, upřednostnili by přehodnocení svých výdajů a na nákup dalšího produktu by našetřili. Celých 39 % respondentů by opětovně využilo některého z finančních produktů, ovšem až po té, co by

vyrovnali původní závazek vůči věřiteli. Prohloubit své zadlužení uzavřením opakované půjčky se rozhodlo 7 % dotazovaných.

Tabulka 21 Porovnání odpovědí všech respondentů

Otázka 16 Porovnání odpovědí	Četnost	
	absolutní	relativní
Uzavřu další půjčku	7	7 %
Až doplatím půjčku vezmu si další	37	39 %
Přehodnotím výdaje a našetřím	52	54 %
Celkem	96	100 %

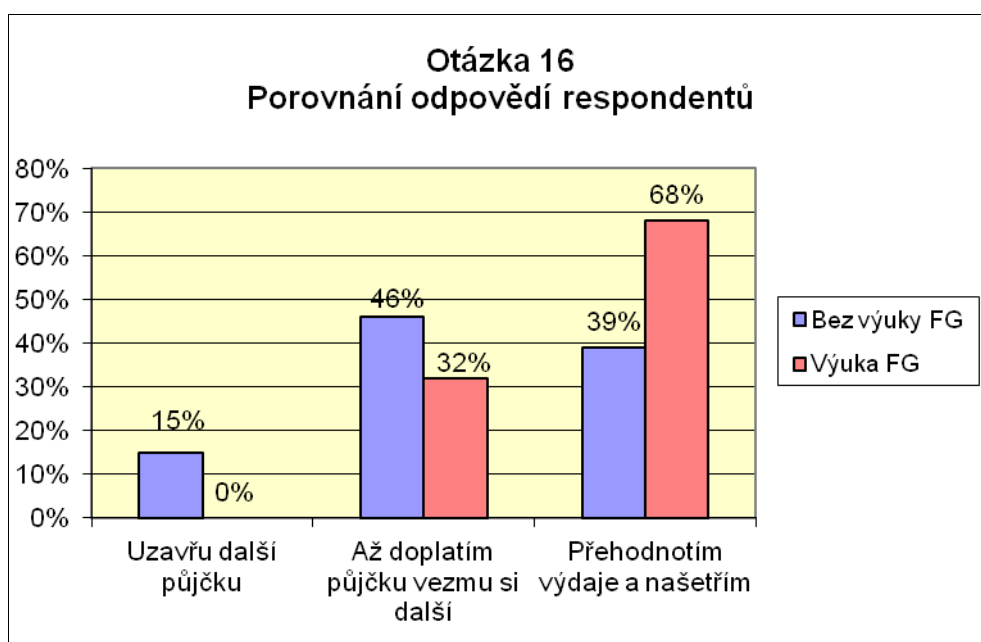

Graf 20 Porovnání odpovědí všech respondentů

Porovnáním jednotlivých odpovědí všech respondentů došlo ke zjištění, že 7 % ze všech dotazovaných by uzavřeli na koupi zamýšleného produktu další půjčku, a to i přes skutečnost, že již jeden závazek mají. Jelikož v tabulce 21 byly vyhodnocovány pouze jednotlivé varianty odpovědí, bylo nutné zjistit, ke které ze zkoumaných skupin náleželi respondenti spadající do zkoumané kategorie vyhodnocených 7 %.

Tabulka 22 Porovnání odpovědí respondentů dle výuky FG

Otázka 16	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Uzavřu další půjčku	0	0 %	7	15 %
Až doplatím půjčku vezmu si další	16	32 %	21	46 %
Přehodnotím výdaje a našetřím	34	68 %	18	39 %
Celkem	50	100 %	46	100 %

Graf 21 Porovnání odpovědí respondentů dle výuky FG

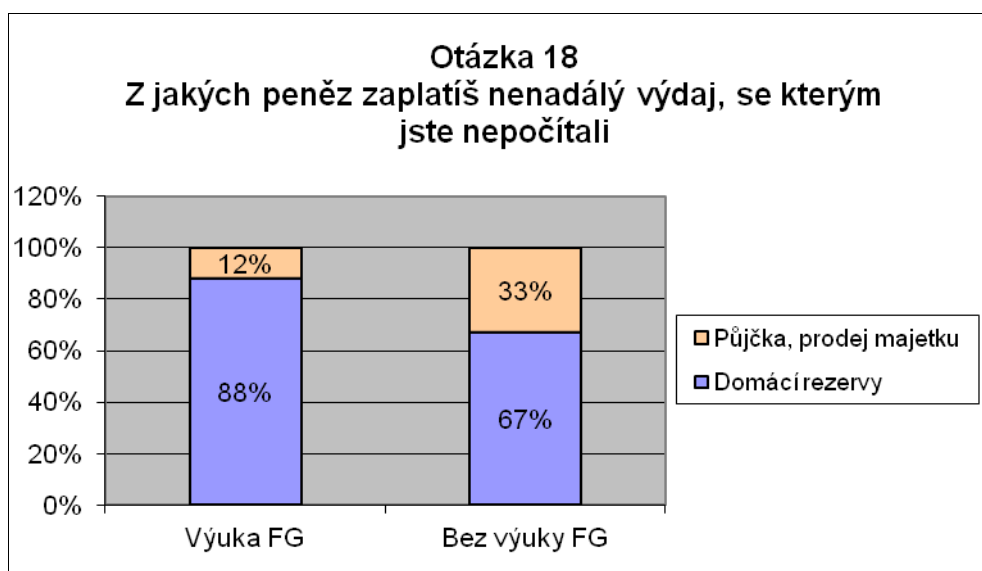
Vyhodnocená data uvedená v tabulce 22 (graf 21) vypovídají, že 15 % zkoumaných, (což odpovídá 7 odpovědím), kteří by volili možnost opětovného zadlužení, náleží ke skupině žáků, kteří dosud výuku finanční gramotnosti neměli. Zajímavé je i zjištění, které vyplývá z vyhodnocených odpovědí, jež připouští možnost opětovného využití zadlužení, ovšem s podmínkou, že musí být nejdříve vyrovnán původní závazek. Volbu této možnosti preferovalo 16 respondentů (32 %) spadajících do skupiny s výukou finanční gramotnosti a 21 respondentů (46 %) ze skupiny bez výuky finanční gramotnosti. Volbu této odpovědi žáci preferovali pravděpodobně z důvodu, že jim pořizování produktů za pomoci využívání finančních produktů není neznámé. Lze předpokládat, že podobný postup znají ze svého domácího prostředí. Pozitivní při volbě této odpovědi je skutečnost, že i když připouští možnost jisté formy zadlužení, učinili by tak až po vyrovnání předchozího závazku. Při volbě zmíněného postupu by měli stále, v jisté závislosti na výši zadlužení, kontrolu nad

svými výdaji. 34 dotazovaných (68 %) skupiny s výukou finanční gramotnosti a 18 (39 %) skupiny bez výuky finanční gramotnosti by se rozhodli pro pořízení produktu, který nespadá přímo do nutných výdajů (například pro zabezpečení bydlení) až v případě, že by na jeho pořízení našetřili z vlastních zdrojů.

Dotazníková otázka č. 18 zjišťuje, z jakých zdrojů by respondenti uhradili nenadálý výdaj, se kterým nepočítali. Cílem otázky bylo zjistit, zda by žáci preferovali úhradu nenadálých výdajů za pomoci některého finančního produktu nebo z vytvořené domácí rezervy, které by dosáhli pouze v případě vyrovnaného domácího rozpočtu. Pro možnost této volby se vyslovilo 88 % dotazovaných ze skupiny s výukou finanční gramotnosti a 67 % ze skupiny bez výuky finanční gramotnosti.

Tabulka 23 Z jakých peněz zaplatíš nenadálý výdaj, se kterým jste nepočítali

Otázka 18	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Domácí rezervy	44	88 %	31	67 %
Půjčka, prodej majetku	6	12 %	15	33 %
Celkem	50	100 %	46	100 %

Graf 22 Z jakých peněz zaplatíš nenadálý výdaj, se kterým jste nepočítali

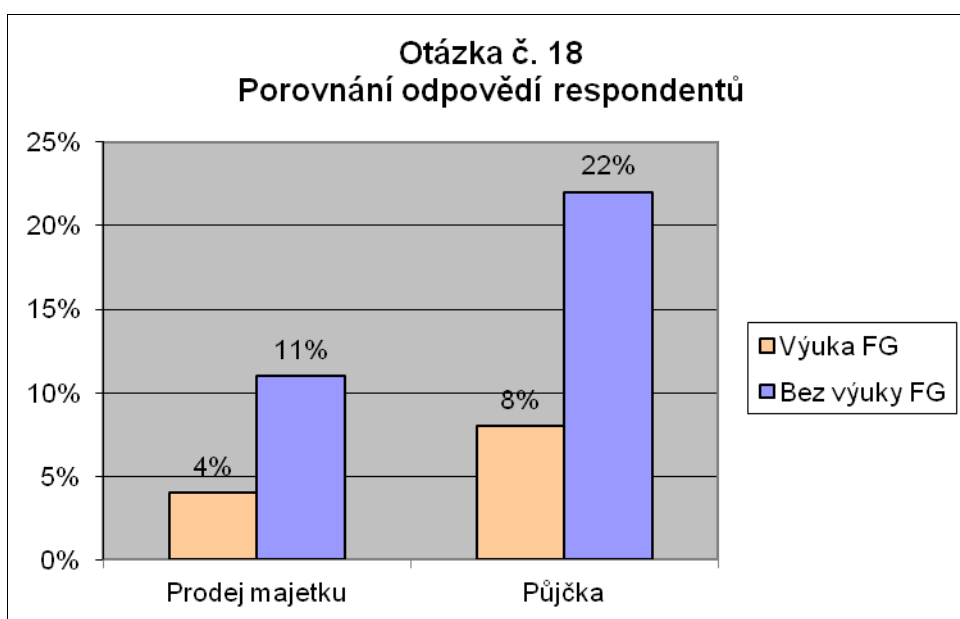
Respondenti, kteří ve svých odpovědích zvolili možnost půjčky či prodeje svého již pořízeného majetku, bylo více ve skupině bez výuky finanční gramotnosti, a to o 21 %, tedy tuto možnost zvolilo 33 % dotazovaných.

Provnání odpovědí, které se týkají volby půjčky či prodeje majetku, je zobrazeno v tabulce 24. Nedostatek financí při nutnosti uhradit nenadálý výdaj by řešili půjčkou 4 žáci (8 %) ze skupiny s výukou finanční gramotnosti a 10 žáků (22 %) ze skupiny bez výuky finanční gramotnosti. Prodejem vlastního majetku by nenadálý výdaj řešili 2 žáci (4 %) ze skupiny s výukou FG a 5 žáků (11 %) ze skupiny bez výuky FG.

Lze tedy konstatovat, že na úhradu nenadálého výdaje by finanční prostředky získané formou prodeje majetku či půjčky preferovali spíše žáci ze skupiny bez výuky finanční gramotnosti.

Tabulka 24 Porovnání odpovědí respondentů k otázce č. 18

Otázka 18	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Prodej majetku	2	4 %	5	11 %
Půjčka	4	8 %	10	22 %
Celkem	6	12 %	15	33 %

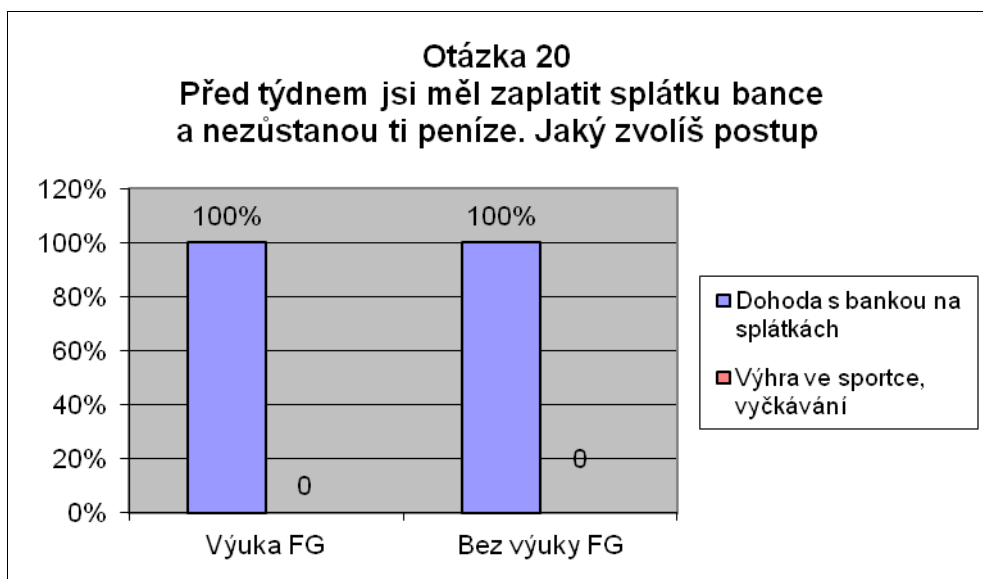
Graf 23 Porovnání odpovědí respondentů k otázce č. 18

Cílem dotazníkové otázky č. 20 bylo zjistit názor dotazovaných, jaký by zvolili postup v případě, že by se dostali do platební neschopnosti a měli sjednaný závazek vůči finanční instituci, kterému by nemohli dostát.

Včasná komunikace s věřiteli a snaha ze strany dlužníka nalézt řešení, kdy by mohl, v případě upravených podmínek, dostát svým závazkům, dokáže v mnoha případech předejít nepříjemným důsledkům, ke kterým patří zejména exekuce.

Tabulka 25 Před týdnem jsi měl zaplatit splátku bance a nezůstanou ti peníze. Jaký zvolíš postup

Otázka 16	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Dohoda s bankou na splátkách	50	100 %	46	100 %
Výhra ve sportce, vyčkávání	0	0 %	0	0 %
Celkem	50	100 %	46	100 %

Graf 24 Před týdnem jsi měl zaplatit splátku bance a nezůstanou ti peníze. Jaký zvolíš postup

Zjištěný výsledek byl překvapující. Obě srovnávané skupiny shodně vybraly odpověď, že by se v uvedeném případě dohodly s bankou na splátkách dlužné částky. Žádný z oslovených respondentů nezvolil možnost vyčkávací taktiky, taktéž by se nespolehal na výhru ve sportce.

I když u této otázky nelze jednoznačně prokázat pozitivní vliv výuky finanční gramotnosti, postoj žáků k řešení daného problému lze hodnotit velmi kladně. U odpovědí skupiny nemající výuku finanční gramotnosti nelze s určitostí potvrdit, zda podíl na její úspěšnosti má vliv výchovy a vzorů z rodinného prostředí, či jejich přirozená tendence k čestnému jednání.

4.10 Výsledné hodnocení výzkumu

Pro výzkum zaměřený na vliv výuky na zvyšování finanční gramotnosti byl stanoven hlavní výzkumný cíl, a to zda **je možné výchovou a výukou finanční gramotnosti předcházet problémům spojeným se zadlužováním.**

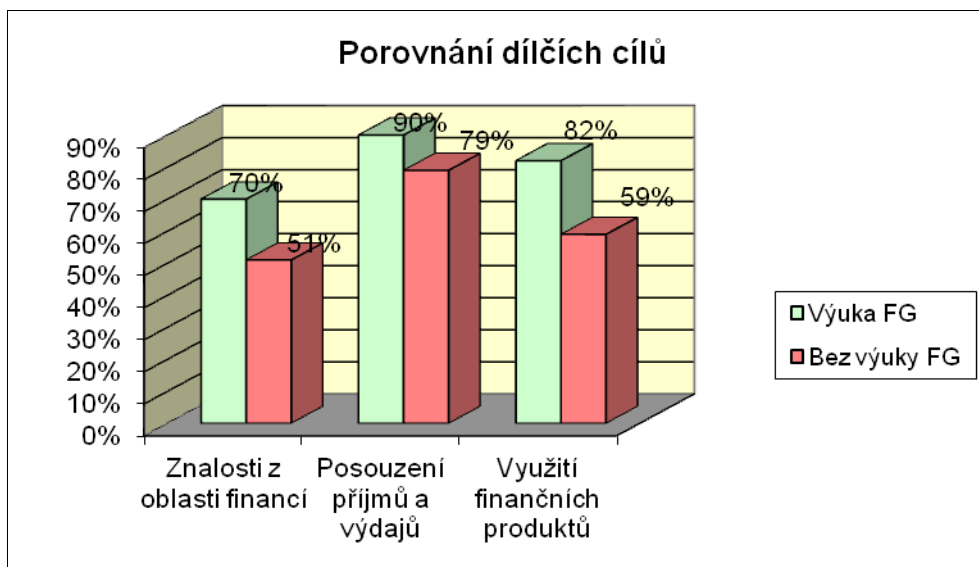
K dosažení hlavního cíle byly stanoveny níže uvedené dílčí cíle, jejichž úkolem bylo:

1. Zmapovat základní znalosti žáků z oblasti financí.
2. Zjistit, zda jsou žáci schopni posoudit příjmy a výdaje domácnosti.
3. Zjistit, zda by žáci využili nabídky finančních produktů.

Vyhodnocením všech dotazníkových otázek bylo zjištěno, že u stanovených dílčích cílů byla prokázána větší úspěšnost u skupiny respondentů, u nichž byla realizována výuka finanční gramotnosti (graf 25).

Tabulka 26 Porovnání dílčích cílů dle celkového počtu správných odpovědí

Dílčí cíle dle celkového počtu správných odpovědí	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Znalosti z oblasti financí	210	70 %	142	51 %
Posouzení příjmů a výdajů	226	90 %	181	79 %
Využití nabídky finančních produktů	285	82 %	190	59 %
Celkem	721		513	

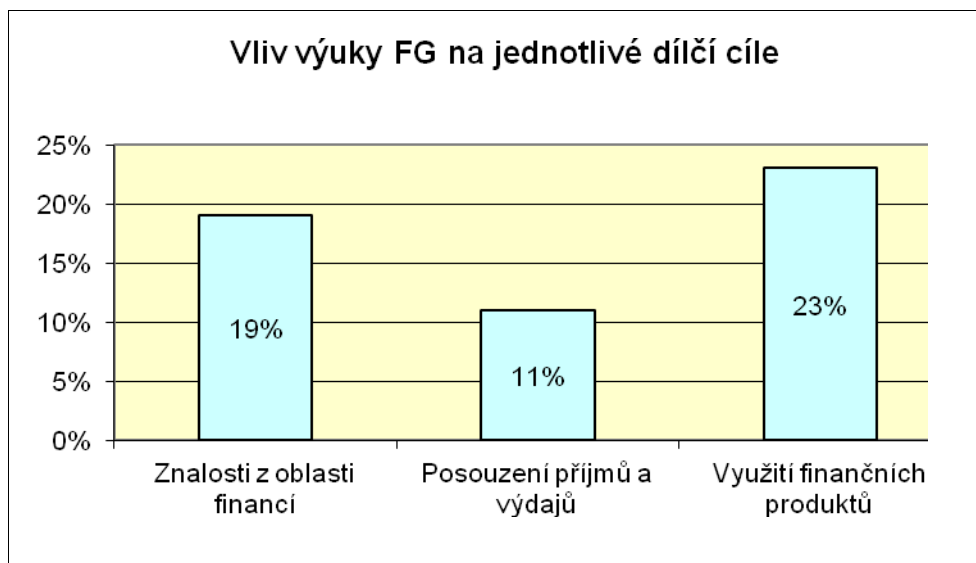

Graf 25 Porovnání dílčích cílů dle celkového počtu správných odpovědí

Následující graf 26 znázorňuje, o kolik procent byli úspěšnější respondenti náležející skupině se zařazenou výukou finanční gramotnosti ve svých odpovědích u jednotlivých dílčích cílů oproti skupině bez výuky finanční gramotnosti.

Tabulka 27 Vliv výuky finanční gramotnosti na jednotlivé dílčí cíle

Vliv výuky FG na jednotlivé dílčí cíle	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG		Porovnání skupin	
	četnost		četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Znalosti z oblasti financí	210	70 %	142	51 %	68	19 %
Posouzení příjmů a výdajů	226	90 %	181	79 %	45	11 %
Využití nabídky finančních produktů	285	82 %	190	59 %	95	23 %
celkem	721		513		208	

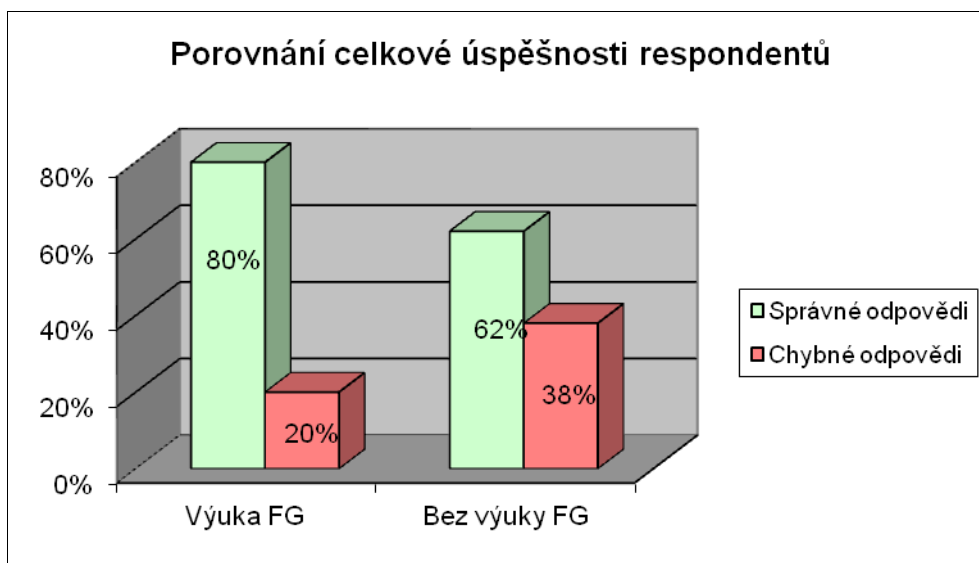
Graf 26 Vliv výuky finanční gramotnosti na jednotlivé dílčí cíle

Nejvyšší rozdíl mezi porovnávanými skupinami respondentů se projevil u dílčího cíle, který zjišťoval, zda by žáci využili nabídky finančních produktů. Rozdíl 23 % prokazuje, že výukou finanční gramotnosti si žáci utváří náhled na využívání finančních produktů a ve věci jejich využívání jsou více opatrnější a zdrženlivější než jejich vrstevníci. Rovněž v případech řešení problémů s bankovními ústavami by postupovali standardně, a tím se vyvarovali rizika postihů za neuhrazené platby. Taktéž znalosti z oblasti financí jsou na vyšší úrovni. V oblasti dovednosti posouzení příjmů a výdajů, tedy v oblasti vytvoření vyrovnaného rozpočtu hospodaření, prokázali větší znalosti než žáci ze skupiny bez výuky finanční gramotnosti.

Následující graf 27 porovnává celkovou úspěšnost obou sledovaných skupin. Při porovnání obou posuzovaných skupin respondentů docházíme ke zjištění, že skupina žáků se zařazenou výukou finanční gramotnosti je ve svých znalostech v celkovém hodnocení úspěšnější o 18 % oproti svým vrstevníkům, kteří problematiku finanční gramotnosti dosud neprobírali.

Tabulka 28 Porovnání celkové úspěšnosti respondentů

Porovnání celkové úspěšnosti respondentů (z celkového počtu odpovědí)	Zařazená výuka FG		Bez výuky FG	
	četnost		četnost	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
Prokázané znalosti	721	80 %	513	62 %
Neprokázané znalosti	179	20 %	315	38 %
Celkem	900	100 %	828	100 %

Graf 27 Porovnání celkové úspěšnosti respondentů

Přihlédneme-li ke skutečnosti, že průzkum byl prováděn v měsících únor a březen 2013, tedy v polovině školního roku, ve kterém se část posuzované skupiny ve vyučovací hodinách zabývala problematikou finanční gramotnosti, můžeme se oprávněně domnívat, že rozdíl úspěšnosti mezi dvěma částmi posuzované skupiny by byl na konci roku vyšší.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, zda je možné výchovou a výukou finanční gramotnosti ovlivnit myšlení mladé generace a jejich postoje k využívání finančních prostředků. Primární prevencí problémů, které jsou spojeny se zadlužováním, je zejména zodpovědný přístup k hospodaření s finančními prostředky a k vytváření vyrovnaného domácího rozpočtu.

Podle očekávání byl pozitivní vliv výuky finanční gramotnosti patrný zejména v oblasti týkající se postojů mladé generace k zadlužování. Žáci, kteří se již ve výuce zabývali problematikou finanční gramotnosti, přistupovali k možnosti zadlužení velmi opatrně a při případném uzavírání úvěrových smluv prokázali znalost v orientaci úrokových ukazatelů, jejichž sledování může zcela zásadně ovlivnit konečnou výši zadlužení.

Rovněž v oblasti posuzování příjmů a výdajů se potvrdilo očekávání, že žáci zařazení do skupiny mající výuku finanční gramotnosti si dokáží mnohem lépe uvědomit, že při plánování výdajů musíme vždy počítat pouze s takovou hodnotou, kterou můžeme uhradit jen ze skutečně jistého příjmu.

Můžeme-li konstatovat, že uskutečněný výzkum přinesl nějaké výrazně pozitivní zjištění, potom by se týkalo přístupu mladé generace k preferencím výdajů domácnosti. I přes skutečnost, že se zde vliv výuky finanční gramotnosti výrazně neprojevil, pro předpokládaný budoucí vývoj postoje k hospodaření s vlastními finančními prostředky z výzkumu vyplynulo důležité zjištění, že výdaji, které by byly uhrazeny nejdříve, jsou výdaje na zabezpečení bydlení a výživy.

V období, ve kterém byl připravován výzkum na dané téma, bylo zařazení výuky finanční gramotnosti do školního vzdělávacího programu na základních školách plně v kompetenci vedení škol. Výzkumem bylo prokázáno, že u všech stanovených dílčích cílů se pozitivně projevil vliv výuky finanční gramotnosti na rozhodování a postoj respondentů.

Důležitost výuky finanční gramotnosti již na základních školách nepřímo dokládá svým rozhodnutím MŠMT, které k již dříve vydaným dokumentům (Usnesení vlády č. 1594 ze dne 7. prosince 2005, Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, Strategie finančního vzdělávání z roku 2007 a Národní strategie finančního vzdělávání z roku 2010) vydalo Opatřením ministra školství, mládeže a tělový-

chovy pokyn, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, č. j. MSMT-2647/2013-210 a který nabývá účinnosti od 1. 9. 2013. Na jeho základě se do RVP pro základní vzdělávání začleňuje výuka finanční gramotnosti. (<http://www.msmt.cz>)

Na prováděný výzkum finanční gramotnosti u mladé generace by bylo jistě přínosné navázat výzkumem finanční gramotnosti seniorů, které můžeme z hlediska financí považovat za ohroženou skupinu. Ohrožení vyplývá z jejich důvěřivosti vůči různým reklamám zaměřených zejména na oblast zdravotní. Pokud je této skupině občanů učiněna nabídka seriózním způsobem a jsou ubezpečováni o vynikajících účincích nových technologií působících na určité zdravotní problémy a o prostředcích sloužících k upevnění zdraví, tak se nezdá, že nabízený produkt zakoupí. I když jsou z různých zdrojů a pořadů informováni a varováni před těmito obchodními postupy, v přímé konfrontaci s nabízeným a vhodně prezentovaným produktem tlaku reklamy a nabídky podlehnou. V pomoci seniorům orientovat se v různých nabídkách finančních produktů či v uzavírání smluv najde uplatnění v rámci svého širokého působení sociální pedagogika.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ČESKO. Zákon č. 182 ze dne 9. května 2006, o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 62, s. 2130-2224. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4908>
- ČESKO. Zákon č. 120 ze dne 3. dubna 2001, o soudních exekutorech a exekuční činnosti a o změně dalších zákonů (exekuční řád). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 48, s. 3029-3059. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3626>
- DUNOVSKÝ, Jiří, 1986. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 139 s. ISBN 08-040-86.
- HELUS, Zdeněk, 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 288 s. ISBN 978-80-247-1168-3.
- CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KYOSAKI, Robert T., 2001. *Cashflow kvadrant*. Praha: Pragma, 296 s. ISBN 80-7205-853-3.
- LEA, S., R. TARPY a P. WEBLEY, 1994. *Psychologie ekonomického chování*. Praha: Grada, 820 s. ISBN 80-85623-93-5.
- MAREŠ, Petr, 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 248 s. ISBN 80-85850-61-3.
- Národní strategie finančního vzdělávání*. Schválena vládou usnesením č. 338, ze dne 10. května 2010. Ministerstvo financí ČR. 27 s. Dostupné také z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf
- ONDREJKOVIČ, Peter a kolektiv, 2009. *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 580 s. ISBN 978-80-224-1074-8.

SMRČKA, Luboš, 2010. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach kapitalismu*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 538 s. ISBN 978-80-7400-199-4.

Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Společný dokument Ministerstva financí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR vypracovaný na základě usnesení vlády č. 1594 ze dne 7. prosince 2005 (aktualizovaná verze). 16 s. Dostupné také z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SBFG_25_326-07_.pdf

Internetové zdroje

Báčová, Petra. Statistiky exekucí za rok 2011. *Exekutorská komora České republiky* [online]. © 2009-2013 [cit. 2012-10-30]. Dostupné z: <http://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-verejnost/587-statistiky-exekuci-za-rok-2011-15-03-2012?w>

České domácnosti dluží bilion. *Český statistický úřad* [online]. 2012-08-20 [cit. 2012-10-30]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>

Finanční gramotnost v ČR. *Ministerstvo financí České republiky* [online]. [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/EXT_-_PPT_zaverecna_zprava_mereni_FG_-_plne_zneni.pdf

GEPARD FINANCE. Zadluženost českých domácností roste. In: *Gepard Bulletin BŘEZEN 2012* [online]. 2012-04-25 [cit. 2012-10-30]. Dostupné z: <http://www.gpf.cz/zadluzenost-ceskych-domacnosti-roste>

Projekty. *Asociace občanských poraden* [online]. 2010 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: <http://www.obcanskeporadny.cz/projekty/>

Rozvodovost. *Český statistický úřad* [online]. 2012-04-16 [cit. 2012-11-23]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

Souhrnná zpráva k projektu Dluhové poradenství za období leden 2011 – prosinec 2011. *Asociace občanských poraden* [online]. 2010 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://dluhy.obcanskeporadny.cz/images/stories/clanky/Dluhov_superzprva2011.pdf

Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání platný od 1. 9. 2013.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. © 2013 [cit. 2013-03-15].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani?highlightWords=MSMT+2647%2F2013+210>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
FG	Finanční gramotnost
MF	Ministerstvo financí
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NG	Nižší gymnázium
NÚOV	Národní ústav odborného vzdělávání
p.a.	Per annum (roční úroková míra)
p.m.	Per mensem (měsíční úroková míra)
RPSN	Roční procentní sazba nákladů
RVP	Rámcově vzdělávací program
SŠ	Střední škola
VÚP	Výzkumný ústav pedagogický
ZŠ	Základní škola

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Profil respondentů dle pohlaví.....	45
Graf 2 Profil respondentů podle věku.....	46
Graf 3 Profil respondentů podle výuky finanční gramotnosti	47
Graf 4 Profil respondentů podle příjmů rodiny do společné domácnosti	48
Graf 5 Zaměstnanost rodičů.....	48
Graf 6 Znalosti respondentů z oblasti financí.....	50
Graf 7 Co si myslíš, že není rodinný majetek.....	51
Graf 8 Co je pravidelný příjem.....	52
Graf 9 Pokud prodáte auto, peníze získané za něj budou pro vaši rodinu příjmem	53
Graf 10 Schopnost respondentů posoudit příjmy a výdaje.....	54
Graf 11 Máš sestavit domácí rozpočet, s jakými příjmy budeš počítat	55
Graf 12 Co si představíš pod pojmem přebytek	56
Graf 13 Ušetřil(a) jsi z kapesného 100 Kč a již zítra dostaneš nové. Co uděláš s ušetřenými penězi	57
Graf 14 Očísluj podle důležitosti výdaje, které musíš zaplatit jako první.....	58
Graf 15 Kterou platbu by respondenti uhradili nejdřív.....	59
Graf 16 Využití nabídky finančních produktů.....	60
Graf 17 Potřebuješ nutně půjčit peníze (uzavřít) půjčku. Které údaje tě budou zajímat.....	61
Graf 18 Kolik peněz můžeš utratit za měsíc.....	62
Graf 19 Koupil jsi auto a ještě toužíš po nové motorce. Jak budeš postupovat.....	63
Graf 20 Porovnání odpovědí všech respondentů	64
Graf 21 Porovnání odpovědí respondentů dle výuky FG	65
Graf 22 Z jakých peněz zaplatíš nenadálý výdaj, se kterým jste nepočítali	66
Graf 23 Porovnání odpovědí respondentů k otázce č. 18	67
Graf 24 Před týdnem jsi měl zaplatit splátku bance a nezůstanou ti peníze. Jaký zvolíš postup.....	68
Graf 25 Porovnání dílčích cílů dle celkového počtu správných odpovědí	70
Graf 26 Vliv výuky finanční gramotnosti na jednotlivé dílčí cíle	71
Graf 27 Porovnání celkové úspěšnosti respondentů.....	72

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Analýza zdrojových tříd podle Foa	21
Obrázek 2 Schéma finanční gramotnosti	31
Obrázek 3 Role standardů finanční gramotnosti.....	35

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Profil respondentů dle pohlaví.....	45
Tabulka 2 Profil respondentů podle věku	45
Tabulka 3 Profil respondentů podle výuky finanční gramotnosti.....	46
Tabulka 4 Profil respondentů podle příjmů rodiny do společné domácnosti	47
Tabulka 5 Zaměstnanost rodičů	48
Tabulka 6 Znalosti respondentů z oblasti financí	49
Tabulka 7 Co si myslíš, že není rodinný majetek	50
Tabulka 8 Co je pravidelný příjem	51
Tabulka 9 Pokud prodáte auto, peníze získané za něj budou pro vaši rodinu příjmem.....	52
Tabulka 10 Schopnost respondentů posoudit příjmy a výdaje	54
Tabulka 11 Máš sestavit domácí rozpočet, s jakými příjmy budeš počítat	55
Tabulka 12 Co si představíš pod pojmem přebytek.....	56
Tabulka 13 Ušetřil(a) jsi z kapesného 100 Kč a již zítra dostaneš nové. Co uděláš s ušetřenými penězi	56
Tabulka 14 Očísluj podle důležitosti výdaje, které musíš zaplatit jako první	57
Tabulka 15 Kterou platbu by respondenti uhradili nejdřív	58
Tabulka 16 Platby dle povahy	59
Tabulka 17 Využití nabídky finančních produktů	60
Tabulka 18 Potřebuješ nutně půjčit peníze (uzavřít) půjčku. Které údaje tě budou zajímat	61
Tabulka 19 Kolik peněz můžeš utratit za měsíc	62
Tabulka 20 Koupil jsi auto a ještě toužíš po nové motorce. Jak budeš postupovat.....	63
Tabulka 21 Porovnání odpovědí všech respondentů	64
Tabulka 22 Porovnání odpovědí respondentů dle výuky FG	65
Tabulka 23 Z jakých peněz zaplatíš nenadálý výdaj, se kterým jste nepočítali	66
Tabulka 24 Porovnání odpovědí respondentů k otázce č. 18	67
Tabulka 25 Před týdnem jsi měl zaplatit splátku bance a nezůstanou ti peníze. Jaký zvolíš postup.....	68
Tabulka 26 Porovnání dílčích cílů dle celkového počtu správných odpovědí	69
Tabulka 27 Vliv výuky finanční gramotnosti na jednotlivé dílčí cíle	70
Tabulka 28 Porovnání celkové úspěšnosti respondentů	71

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: dotazník	83
-----------------------------	----

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

FINANČNÍ GRAMOTNOST: PREVENCE A DOPADY ZADLUŽOVÁNÍ RODIN

Dotazníkové otázky k bakalářské práci pro respondenty **se zařazenou výukou** finanční gramotnosti do RVP školy

Dobrý den milí žáci.

Jmenuji se Pavlína Volná a jsem studentkou 3. ročníku Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, oboru sociální pedagogika.

Žádám vás o vyplnění dotazníku, který je anonymní a souvisí s výzkumem v oblasti finanční gramotnosti a je důležitou součástí mé bakalářské práce.

Po pozorném přečtení dotazníkových otázek vyberte prosím vždy jednu odpověď a tu označte křížkem nebo jiným zvoleným symbolem v rámečku před odpovědí. V případě, že si již napsanou odpověď rozmyslíte, můžete ji opravit a rámeček původní odpovědi celý vybarvíte.

Na případné dotazy ohledně způsobu vyplnění otázek vám ráda odpovím.

Děkuji za spolupráci

Pavlína Volná

FINANČNÍ GRAMOTNOST: PREVENCE A DOPADY ZADLUŽOVÁNÍ RODIN

Dotazníkové otázky k bakalářské práci pro respondenty **bez zařazené výuky** finanční gramotnosti do RVP školy

Dobrý den milí žáci.

Jmenuji se Pavlína Volná a jsem studentkou 3. ročníku Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, oboru sociální pedagogika.

Žádám vás o vyplnění dotazníku, který je anonymní a souvisí s výzkumem v oblasti finanční gramotnosti a je důležitou součástí mé bakalářské práce.

Po pozorném přečtení dotazníkových otázek vyberte prosím vždy jednu odpověď a tu označte křížkem nebo jiným zvoleným symbolem v rámečku před odpovědí. V případě, že si již napsanou odpověď rozmyslíte, můžete ji opravit a rámeček původní odpovědi celý vybarvíte.

Na případné dotazy ohledně způsobu vyplnění otázek vám ráda odpovím.

Děkuji za spolupráci

Pavlína Volná

„Finanční gramotnost: prevence a dopady zadlužování rodin“
dotazníkové otázky k bakalářské práci

1. Pohlaví:
 - Muž
 - Žena

2. Navštěvuji:
 - Základní školu
 - Nižší stupeň gymnázia

3. Věk:
 - 13 let
 - 14 let
 - 15 let

4. Žiju v domácnosti s:
 - Oběma rodiči
 - Jedním rodičem

5. Jsou moji rodiče zaměstnáni?
 - Oba
 - Jeden
 - Ani jeden z rodičů

6. Co si myslíš, že není rodinný majetek?
 - Dům a zahrada
 - Peníze v bance
 - Půjčka na auto

7. Máš sestavit domácí rozpočet, s jakými penězi (příjmy) budeš počítat?
 - S příjmy (výplatou), které mám ze zaměstnání
 - K příjmům ze zaměstnání připočítám odměnu, která asi bude na konci roku
 - Výhra ze sportky

8. Kdo je z uvedených osob nejbohatší?
 - Královna Alžběta II.
 - Bill Gates
 - Johny Deep

9. Potřebuješ si nutně půjčit peníze (uzavřít půjčku). Které údaje tě budou zajímat?
 - Jestli mi poskytnou půjčku v takové výši, kolik potřebuji půjčit peněz
 - Jak je vysoká úroková sazba (v %)
 - O kolik % skutečně přeplatím vypůjčenou částku, tedy jaká je výše RPSN

10. Kolik můžeš utratit peněz za měsíc?
- Jen tak velkou částku, jakou si můžeme půjčit
 - Jen tak velkou částku, která se rovná částce, kterou vyděláme
 - Jen tak velkou částku, která zůstane po odečtení nutných výdajů
 - Jen tak velkou částku, která zbude po odečtení všech výdajů
11. Co je to pravidelný příjem ?
- Výplata mzdy nebo platu
 - Úroky z úspor
 - Peníze získané prodejem majetku
12. Očísluj podle důležitosti výdaje, které musíš zaplatit jako první (od nejdůležitější má číslo 1, nejméně důležitý 5):
- Nákup značkových bot nebo značkového oblečení
 - Nákup potravin
 - Nákup kosmetiky
 - Platba nájmu
 - Dobít kredit na mobil
13. Víš, co musíš odvést státu z peněz, které si vyděláš na brigádě?
- DPH
 - Daň z příjmu
 - Spotřební daň
14. Tvoje televize již není nová a chceš si koupit novou. Půjčíš si peníze?
- Ano, zadlužit se je běžné
 - Počkám s nákupem a našetřím si na ni
 - Nevím
15. Ušetřil(a) jsi z kapesného 100 Kč a již zítra dostaneš nové měsíční kapesné. Co uděláš s ušetřenými penězi?
- Ihned půjdu do obchodu a 100 Kč utratím
 - Uložím si 100, i když zatím nevím na jaký produkt budu šetřit
 - Příští měsíc mohu utratit o 100 Kč víc
16. Koupil jsi auto na půjčku a ještě toužíš po nové motorce. Jak budeš postupovat?
- Uzavřu další půjčku a motorku si koupím
 - Až doplatím půjčku na auto, vezmu si půjčku na koupi motorky
 - Přehodnotím výdaje a zkusím na ni našetřit
17. Pokud prodáte auto, peníze získané za něj budou pro vaši rodinu příjmem:
- Pravidelným
 - Jednorázovým
 - Nepravidelným

18. Z jakých peněz (peněžních prostředků) zaplatíš nenadálý výdaj, se kterým jste nepočítali?
- Zajistím peníze prodejem majetku
 - Z vytvořených domácích rezerv
 - Půjčkou
19. Nejbohatším člověkem v České republice je:
- Jaromír Jágr
 - Karel Gott
 - Petr Kellner
20. Před týdnem jsi měl(a) zaplatit bance splátku 3.000 Kč, ale do konce roku ti splátku nezůstanou peníze. Jaký zvolíš postup?
- Půjdu do banky a dohodnu úhradu dlužné částky postupně po menších částkách
 - Nepůjdu do banky a vsadím sportku, třeba vyhraji a pak zaplatím
 - Budu vyčkávat a možná na dluh zapomenou, není to přece pro banku velká částka
21. Nutně potřebujete doma ušetřit (snížit domácí výdaje), kterou platbu vyřadíte?
- Elektřinu a vodu
 - Nájem
 - Cigarety
 - Stravenky
22. V peněžence máš 450 Kč, chceš si koupit následující zboží. Chybí ti 50 Kč. Jak nákup vyřešíš nebo co nekoupíš?
- Školní pomůcky100 Kč
 - Potraviny200 Kč
 - Týdenní jízdenka.....100 Kč
 - Cigarety.....100 Kč
 - Půjčím si a koupím vše
23. Co si představíš pod pojmem přebytek?
- Výplata mzdy (příjem) je menší než suma, kterou musím zaplatit (výdaje)
 - Výplata mzdy (příjem) je stejně velká jako suma, kterou musím zaplatit (výdaje)
 - Výplata mzdy (příjem) je větší než suma, kterou musím zaplatit (výdaje)